

כללי הכתב המכתב

מחוברת תשרי תשס"ב (שנה ב') עד אלול תשס"ב (שנה ב')

אמר העורך: הנה בשנה הראשונה לירחוננו הבאנו במדור זה מדברי רבותינו וצ"ל ואשר המה חיים עדנה שיבלחט"א על מעלת כתיבת חידושי תורה. כעת הגיעה השעה ללמוד את כללי הכתיבה. ואין לנו בזה אלא להעתיק את מאמרו הנפלא של איש האשכולות **מרן הגאון ראש הישיבה הנאמ"ן שליט"א** על כללי הכתב והמכתב שנדפס בקובץ דרכי העיון (שיצא לאור בניסן תשמ"ו). ומפאת אורכו של המאמר נחלק אותו לכמה חלקים, וזה יצא ראשונה.

אריה לייב

1234567

89101112

מאמר על כללי הכתב והמכתב

ומה דקה ורקה וחלקה

ואלמת – מדברת בחזקה?

והורגת בני אדם חרישית

ורם אילים כמו פיה מריקה?

אריה לייב

(ר' יהודה הלוי)

גדרשתי מאת ידי"ן רב חביבא הרב הכולל בישראל להלל הרה"ג ר' **חיים אמסלם** שליט"א

לכתוב **מאמר** על כתיבת חידושי תורה כלליהם ופרטיהם ויהיה כעין המשך למאמרים שפורסמו בספר "יכרך ישראל" ח"א וח"ב על דרך העיון. ואם כי אין עתי ועטי בידי כימי קדם מפני רוב טרדותי בעוה"ר, אמרתי לא עלי המלאכה לגמור ואין אני בן חורין ליפטר ממנה. רוב הכללים ככולם לקחה אזני מפי **אבא מארי הגאון** זצוק"ל בעתים מזומנות, ובפרט כשהיה מגיה ובורק חידושים שכתבתי בטל ילדותי, ועל כולם כשהגיה את ספר "ויאמר יצחק" למורי ורבי וצ"ל שאני הצעיר עסקתי בהכנתו לדפוס, ולא נמסר גליון לדפוס אלא אחרי שנבדק שבע בדיוקת ושבע חקירות תחת ידיו הדייקניות של אמה"ג וצ"ל, ומפיו ומפי כתבו למדתי הרבה. ואין לי פה תוספת משלי רק דוגמאות ומשלים להמחיש את הדברים כמאז"ל אגמרה בסימנין ואסברה בדדמי לה (עירובין כ"א סע"ב). וזה החלי בס"ד.

ראשית כל נדבר על ערך מעלת הכתיבה. בגמרא חולין (ט). אמר רב יהודה אמר רב, תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים: כתב, שחיטה, ומילה. הנה הקרימה הגמרא את הכתיבה לשחיטה ומילה שהן לכאורה נחוצות יותר והן מ"ע דאורייתא. אמנם רש"י פירש שם "כתב, לכתוב שידע לחתום שמו אילו ישב בדין או לעדות", ומשמע שדי ללמוד לחתום שמו בלבד, מ"מ נראה דאזיל לשיתחיה בכמה דוכתי שהמשנה לא נכתבה עד סוף ימי האמוראים (עיין רש"י עירובין דף ס"ב סע"ב, וב"מ ל"ג ע"א וע"ב, ולהצל"ח פסחים דף ס"ב סוע"ב, והרש"ש שבועות דף ד' ע"א, וכן"ן מדברי הרא"ש פ"ב דכתובות סימן י"א לדעת רש"י שבימי רב אמי לא היו להם ספרים כתובים חוץ מתנ"ך, וכ"כ הריטב"א ותר"י הובאו בשיטה מקובצת כתובות י"ט ע"ב ע"ש. וע"ע בספר מבוא לתורה שבכתב ושבע"פ עמוד 96 ובהגהות היעב"ץ לע"ז דף יא ע"א בתוד"ה צנון. ואכמ"ל). ואם כן בימי רב ורב יהודה עוד לא הותרה תורה שבע"פ ליכתב, ולכן הוצרך לפרש שצריך ללמוד

לחתום את שמו. אולם לדעת רב שרירא גאון ור' שמואל הנגיד והרמב"ם ועוד ראשונים (הובאו בס' **מבוא** לתורה שבכתב הנ"ל שם) שרבינו הקדוש כתב את המשנה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, **אפשר לפרש בפשיטות שת"ח צריך ללמוד כתיבה שלפעמים יצטרך לכתוב הלכה ששמע מפי רבו למען תעמוד ימים רבים**, ואם לא ילמד כללי הכתיבה עלול לכתוב כסגנון **משובש ומגומגם שיטעה את הקורא** ובמקום לכתוב למשל "היך מים שאוכין פוסלין את המקוה", יכתוב "אין מים שאוכין פוסלין את המקוה" ויהפוך הכוונה מן הקצה אל הקצה. ובוה יובן ג"כ מה שאמרו במשנה (גיטין סו:): שאפילו אמר לב"ד הגדול שכירושלים, תנו גט לאשתי, שילמדו (לכתוב) ויכתבו ויתנו, וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה שם "אינו מן הנמנע שבית דין הגדול לא יהיו בקיאים בכתיבה לפי שהתנאי בב"ד שיהיו חכמים לא שיהיו סופרים" ולכאורה קשה מגמ' דחולין (ט). שת"ח צריך ללמוד כתיבה, ולפי האמור ניחא, כי בימי התנאים בב"ד הגדול שכירושלים לא ניתנה תורה שבע"פ ליכתב והכל היה נמסר בע"פ מדור לדור ולכן אין צורך ללמוד כתיבה. (ולדעת רש"י שצריך ללמוד כתיבה עכ"פ לחתום שמו וכו', י"ל כמ"ש בתפארת ישראל בגיטין שם פ"ו אות מ"ב שתלמיד חכם אין צריך לאמן ידיו לכתוב האותיות כדינן שלא יתדמה שום אות לחכיו, ובוה צריך להיזהר כגט **ע"ש**). אבל בדורות האחרונים עיקר מסירת תורה שבע"פ הוא ע"י כתיבה, שאינו דומה הדורש בפני קהל רב לכותב דבר ומעלהו על ספר, שהראשון אינו בטוח שכולם יזכרו אותו בדיוק, ולפעמים יעידו שנים בשמו עדיות סותרות, כמו שמצינו בשבועות (כו.) רב כהנא ורב אסי כי הוו קיימי מקמיה דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב, ומר אמר שבועתא דהכי אמר רב, כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו, אמר ליה אידך: ואנא בשיקרא אישתבעי? א"ל, לבך אנסך. ע"ש. אולם הכותב דבר על ספר הרי הוא כאילו דרשו לאלפים ולרבבות מִישראל (הרמב"ם בפתיחתו למו"נ, והוא מאמר מפורסם בספרי חכמי ג'ירבא), אם הוא כותב בשפה ברורה וצחה שאינה משתמעת לשני פנים, הרי לא יפלו בדבריו ספיקות, וכשיעמוד אחד ויכחיש הדברים אומרים לו: "ניתי ספרא וניחזי..."

אוצר החכמה

ורבנו שמואל הלוי הנגיד ז"ל, שהיה יועץ ומצביא למלך ספרד, ויחד עם זה מחבר ספרים בהלכה (דבריו מובאים בספרי רבותינו הראשונים הרמב"ן והרא"ש ועוד) ופיטן ומשורר ומדקדק, כותב באחת ממכתמיו: "תבונת איש במכתבו / וכל שכלו בפי עטו, **יָגַע** איש בעט אל מ-/עלת מלך בשרביטו". וידוע שהוא עצמו עלה לגדולה ע"י שהיה בקי בכתב ולשון צח בשפה הערבית. ומסופר עליו שהיה מחנך את ילדיו הקטנים בגיל שש-שמונה (!) להעתיק את חיבוריו בכתב נאה ויפה ומעניק להם פרסים ומתנות, ובנו ר' יוסף היה בקי בגיל עשר בששה סדרי משנה בע"פ, וכמו ששר עליו ר' יוסף בן חסדאי: "ואהבתי לבן פורת יהוסף / עלי כל אהבה גדלה ועצמה... צעיר ימים משעשע במשנה / ועלם רך מבאר תעלומה". ורבי יהודה הלוי, ראש המשוררים לפניו ואחריו, חזו על העט (הקולמוס) את התרזוים שהבאנו בראש המאמר: "ומה דקה ורקה וחלקה/ ואלמת - מדברת בחזקה" וכו'. ובדורות האחרונים מפורסמת המליצה אצל חכמי הספרדים **קִנְיָה** (הקו"ף בקמץ) לך חבר", שיהא הקולמוס (שעשוי מקנה) חבר שלך להביע דרכו את מחשבותיך, וראה להגאון ר' משה חאגיז ז"ל בהערתו לשו"ת הלכות קטנות (ח"א סוס"י ד') וז"ל: רואה אני שכוונת אדוני אבי ז"ל בקיצור כדי שלא להכביד במשוי הוצאת הספר, ועכ"ז כפעם בפעם לא אשיב אחור ידי מלרשום קצת דברים שעמדתי עליהם ושלמדתי מרבותי הרשומות אצלי ע"י כתיבת הקנה אשר קניתי לי לחבר נכון ישר ונאמן. ע"כ. והרה"ג ר' אברהם קונקי ז"ל שהיה סמוך לדורו, בספרו מנחת קנאות כ"י (העתיקו מרן החיד"א בס' מדבר קדמות מערכת חי"ת אות טו"ב), הוא היה מונה עשר

^[1] להדפסה בריליונית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

^[2] קננה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס: 845 הודפס ע"י אוצר החכמה

^[3] להדפסה בריליונית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

^[4] קננה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס: 844 הודפס ע"י אוצר החכמה

ויקימדיה

וִיקִימֵדִיָּה היא **הכתב והמכתב** **לִן חֵבֵר** **תַּחֲכָג**

ויקימדיה היא תוכנה חופשית, המאפשרת לכל אחד להוסיף ולערוך את התוכן, ואת המידע בו. התוכן נמצא באתר ויקימדיה

חכמות בלימוד התורה, והחכמה התשיעית היא חכמת הכתיבה, וז"ל: החכמה הט' המשרתת כל החכמות והידיעות עד שיהיו נמכרים באיטליו ונשקלים בליטרא היא חכמת מעשה הכתב, הוא אשר בכתו ימוחץ רהב, וכל רוכבי הרכש עם כל שלטי הגבורים יפנו אליו עורף ולא פנים הפכו ביום קרב, ובעוזו יכחיש המוחש ויהפוך מורח עולם למערב, יתן לו מכהו (צ"ל למכהו) לחי ישבע בחרפה ולחיכו יערב, עליו יאמרו המושלים נאמנים פצעי אוהב כחומץ לשרב. ומתנאיה שלא יהא נתפס בקולמוסו אצל יודעיו, ואל יבטח בשגגותיו על רעיו ומיודעיו, כי רבים ישמרו נפילתו, לא משנאתם אותו רק מקנאתו, ושתהיה כתיבתו יפה ומיושרת, עד שתהיה מוכתרת בנימוסיה ובעיטורי סופרים מעוטרת, ומתנאיה חכמת המליצה בכל שעריה ונתיבותיה הרבים, שיהיה בקי בהם ומלא מכולם כאשר ימלאו העבים, ולהזהר שלא תהיה מליצתו עמוסת התלאה קלה מסובים, ושתהא עריכה וצחה כוללת הרצון חוצבת להבים, ומכתה אנושה ונרגשת בדקדוק ההרגשה ושסועה משרתת בשתי שדראות ושני גבים. ע"כ. ואם כי עיקרי דבריו סובבים כנראה על חכמת המליצה והויכוח ועל זה כתב ובעוזו יכחיש המוחש וכו', מ"מ נקוט מיהא שחכמה זה היא שייכת לתורה ואיננה חכמה חיצונית כמו שחושבים רבים ח"ו, ודורשי רשומות אמרו "כי נעים כי תשמרם בבטנך" ראשי תיבות כתב, שע"י הכתיבה מסוגל האדם לזכור את לימודו מפני חידושים שחידש בו, ועד אחרון מורנו מוהרר"ן זצ"ל ראב"ד אי גירבא, בספרו "מנחת כהן" חלק ג' מערכת כ"ף, כותב: "כתיבת חידושי תורה כמעט הוא העמוד הגדול אשר כל בית ישראל נשען עליו, ומי לא יודע כי לולא דבר זה כבר נשתכחה תורה מישראל מרוב הגלות המר הזה, וכל המתבונן יראה מה העמיקו חכמי ישראל לראות מרחוק על העתיד לבוא שהחירו לכתוב תורה שבע"פ משום עת לעשות לה', אשר בלי זה ממש היינו כצאן בלי רועה". ע"ש שהאר"ן מאד בזה. ואבא מארי זצ"ל הוה מרגלא בפומיה: "מכתבו של אדם ניכר", והיה אומר עוד: "חכמת הכתב והמכתב ארבעה מאה פרקי אית בהו". ובמאמרו שבראש ס' דרך ישרה כתב: "התורה שאנו מדברים עליה במאמרנו זה, היא, ראשונה ידיעת עיון הגמרא ומפרשיה הדק היטב להבין בצדק ובקלות ולהגיד בע"פ בלי כשלון ובלא גמגום, וידיו רב לו לחדש עליהם אמרים אמת ודברי יושר, ולסדרם בכתב ולשון קב ונקי, גם שיהיו הדברים ארוכים ומסובכים יודע הוא לנפותם ולסלתם, ואחריה ידיעת דרכי ההוראה והפוסקים וביורר הלכה והספקות בדברים ישרים ואמתיים, ולסדרם ג"כ בכתב ולשון בר וצח". ולא יאומן כי יסופר, ועיני ראו ולא זר, כמה יגע אמה"ג זצ"ל בכתיבת שו"ת שלו, לסדרם בסדר נכון שלא להקדים המאוחר ושלא לאחר המוקדם, ושיהיו הדברים ברורים ובהירים מובנים בהשקפה ראשונה ללא סיבוכים. ולפעמים היה חוזר ומסדר את הפסק כולו מחדש בכי"ק למען ירוץ הקורא בו, והיה עושה זאת פעמיים שלש, ולא היה נחשב בעיניו לביטול זמן כלל, כי כך היה אומר: "על ידי הבעת הדברים בכתב, המחשבה מתבהרת, ולפעמים אינני מרגיש שיבוש שיש בדברים רק אחרי שאני מעלה אותם על הכתב". ועצם הכתיבה היתה בעיניו כתורה ממש. (וראה כיו"ב בספר אישים ושיטות, מהדורת תשי"ב עמוד 56, על הגר"ח מבריסק ז"ל). לכן בטוח אני בס"ד שזהו רצונו של צדיק לפרסם עיקרי כללים בתורת הכתב, יפוצו מעיינותיו חוצה ויהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל קדם רבנן ותלמידיהון.

א) הכלל הראשון לכתוב בשפה ברורה שאינה צריכה לפירושים [וע' בשו"ת איש מצליח חיו"ד סוסי"י נ"ב] ובלישנא דמשתמעא לתרי אנפי, שהראשונים כתבו כן לרווח שכלם וכינתם ובדורות האחרונים צריך פירוש לפירושם. ונביא דוגמאות אחדות א) בגמרא ברכות (סב.) יש לחש לאדם שלא ישלוט בו כישוף מסויים: "לא לי לא לי לא תחים ולא תחמים (שמות הכשפים העשויים ע"י תחתוניות. רש"י) "לא הני ולא מהני". מה פירוש המשפט האחרון? רש"י כותב שני פירושים:

תתכד

וִיקִימֵדִיָּה

ויקימדיה

ויקימדיה

"לא הני ולא מהני, לא כולן ולא מקצתן... לשון אחר, לא הני ולא מהני, לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות". ההבדל בין שני הפירושים בקריאה. לפי הפירוש הראשון המ"ם של "מהני" בצירי", וביאור הלשון: "לא אלו ולא מאלו" (כמו מנא הני מילי בש"ס), והיינו לא כולן ולא מקצתן, ולפי הפירוש השני המ"ם בפתח והה"א בשוא (כך קריאתנו, ויש גורסים "מהני" המ"ם בשוא והה"א בפתח) מלשון הנאה ותועלת, והיינו לא יצלח ולא יועיל. אין בידינו להכריע איזה פירוש נאות יותר בלשון הגמרא, אך לו היה כתוב "לא הני ולא מן הני" פשוט שהעיקר כפירוש הראשון של רש"י, ואם היה כתוב לא אהני ולא מהני" פשוט שהעיקר כפירוש השני. ב) בירושלמי עירובין (פ"ז ה"ו) אמתני' דכיצר משתתפין במבוי, מובאת ברייתא אחת "תני אין מזכה להם בחבית שבמרתף. אמר רב הושעיא שמא ישכח וישתנה". המפרשים נדחקו מאד בביאור המלה "וישתנה", איזה שינוי שייך? אולם ראיתי פירוש קולע בספר סופרים וספרים להרב שלמה יוסף זויץ זצ"ל (כמדומה בשם ספר שערי תורת א"י) שהקריאה היא "וישתנה" התי"ו בסגול והגו"ן בקמץ. והיינו שמא ישכח וישתה אותה את החבית. אין ספק שפירוש זה הוא אמת לאמתה של תורה. ועכשיו הגע בעצמך אם היה כתוב בירושלמי "וישתה אותה" כמה פלפולים פרחו מעיקרן. ג) בש"ע א"ח סימן תקס"ב סעיף ה': כל תענית שלא קיבלו עליו היחיד מבעוד יום אינו תענית, והוסיף מור"ם בהגה: "להתפלל עננו ולא לענין אם חייב תענית סתם ומתענה כך לא יצא ידי נדרו". הקורא לפום ריהטא יבין הכוונה, שאם לא קיבל התענית מבעוד יום אינו אומר עננו, אבל לא לענין שלא יצא ידי נדרו, כלומר, שבאמת יצא ידי נדרו אע"פ שלא קיבל התענית מבעוד יום. אולם זהו היפך האמת, והפירוש הנכון הוא שלא נחשב תענית לא לענין אמירת עננו ולא לענין שיוצא ידי נדרו, וכן ביאר הכה"ח (ס"ק ל"ג) ע"ש. ולו הוסיף הרמ"א מילה אחת: "לא להתפלל עננו ולא לענין" וכו' היו הרברים מחוורים כשמלה. ד) בשו"ע י"ד סימן רמ"ג סעיף ז': מי שהעידו עליו שביזה ת"ח אפילו בדברים מחוורים כשמלה. ד) ואין מתירים לו עד שירצה החכם שנידהו בשבילו. ע"ש. גם פה הלשון היולי: האם הכוונה עד שירצה "את" החכם, והמלה שירצה הרי"ש בפתח, או הכוונה עד שירצה החכם, כלומר שיתרצה החכם, והרי"ש בשוא? ועיין בשו"ך שם (ס"ק י"ג) שהביא מהכ"מ (פ"ו מהלכות ת"ת ובי" סוסי"י של"ד) דגרסינן שירצה היו"ד בשוא והרי"ש בפתח כלומר עד שיפייס את החכם וכו', ואם עשה מה שמוטל עליו וביקש מחילה כמה פעמים אע"פ שלא נתרצה מתירין לו. ע"ש. אותה שאלה קיימת גם בסעיף הבא בשו"ע: החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו וכו' ואין מתירין לו עד שירצה החכם. ע"ש. מה הכוונה? האם עד שיתרצה החכם, או עד שירצה את החכם? אולם בלשון הרמב"ם (פ"ו מהלכות ת"ת הי"ב) מפורש ברין האחרון: ואין מתירין לו עד שירצה את החכם. והמלה הקטנה "את" פתרה את כל הספיקות. והיא מגלה על הדין הקורם (שכתב הרמב"ם והמבזה את החכם בדברים וכו' אין מתירין אותו עד שירצה זה שנידהוהו בשבילו) שהכוונה עד שירצה "את החכם" שנידהוהו בשבילו. (ולפלא על מרן הכ"מ שם שלא נסתיע מלשון הרמב"ם בסיפא. ואולי לא היתה בגירסתו מלת את. והטור בסוסי"י רמ"ג כתב "את" ובס"י של"ד דבריו סתומים). הא למדת, שלפעמים מלה קטנה פושטת ספיקות רבים. לזה צריך הכותב לשום עיניו ומעיניו על קוראי דבריו שלא יתעכבו בהבנתם ולא יסתפקו בכוונתו.

ובכלל זה שלא לכתוב במליצות רבות הלקוחות ע"פ רוב מתנ"ך ומאמרי רז"ל בענינים אחרים ואינם משתלכים יפה לענין. ומי לנו גדול ממרן החיר"א שהורגל מאד לכתוב בלשון מליצה ובכ"ו בספריו בהלכה ובפרט בספריו הקצרים להמוני העם (כגון קשר גודל ומורה באצבע וכדומה) נזהר לכתוב בשפה ברורה וקצרה, ולא לערבב מליצות ובקיאות רק או בתחלת הענין ובתחילת מכתב או בסופו. ואי לאו דמסתפינא אמינא שלכז באה נבואתו של מרע"ה בדברים ברורים בלא

כללי הכתב והמכתב

ויקימדיה

לִן חֵבֵר

^[1] ויקימדיה היא תוכנה חופשית, המאפשרת לכל אחד להוסיף ולערוך את התוכן, ואת המידע בו

^[2] ויקימדיה היא תוכנה חופשית, המאפשרת לכל אחד להוסיף ולערוך את התוכן, ואת המידע בו

משל וחייה מה שאין כן שאר הנביאים (הרמב"ם פ"ז מהלכות יסודי התורה ה"ו), ומלכד הפשט שזה למעלתו של מרע"ה אדון הנביאים שנתנבא מפי הקב"ה ולא באמצעות מלאך (וכמ"ש הרמב"ם שם), י"ל עוד שזה היה הכרח שהתורה תכתב בלא משלים וחידות, מה שאין כן בשאר הנביאים שאינם רשאים להוסיף דבר על מצוות התורה כמ"ש אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ולכן לא תמצא בתורה מליצות ומשלים רק מעט מזער המובנות לכל, כגון ערים גדולות ובצורות בשמים, שגם הפתי יודע שאין חומת הערים מגיעה לשמים אלא דרך גוזמא. וכן "ופרשו השמלה" לדעת חז"ל לשון משל מחוורים הדברים כשמלה (כפירש"י בחומש שם, וכן פסק הרמב"ם פ"ג מהלכות נערה בתולה וע"ש בכ"מ), שכן דרך לדבר בענינים אלה ברמזים (וכמ"ש הרמב"ם שם שהוא לשון כבוד, שנושאים ונותנים בסתרי הדבר) או שהיתה מליצה שגורה ומובנה לכל בזמנם (וגם בזה לדעת ראב"י בכתובות דף מ"ו סע"א דברים ככתבן שמלה ממש. ע"ש). אבל בשאר דיני התורה אין דרך לדבר במליצות ורמזים. ומכאן תשובה לאומרים שהפסוק "וקשרתם לאות על ירך" הוא דרך משל, כמו "קשרם על גגרותיך כתבם על לוח לבך" (משלי ג' ג'). ולא ידעו ולא יבינו שלשון התורה איננו לשון ספר משלי. ועוד, שבספר משלי חזרו על המליצה בשינוי "קשרם על לבך תמיד ענדם על גגרותיך" (משלי ו' כ"א) שכן דרך המליץ לשנות סגנון המליצה לייפות הלשון, ואילו בתורה מופיעה מצות תפילין ארבע פעמים ותמיד באותו נוסח כמעט "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך", "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך" "וקשרתם אותם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניכם" תמיד האות על היד (יד אחת דוקא) והטוטפות או הזכרון בין העינים, ומבואר שהדברים כפשוטן ולא דרך משל (וע"ע בס' אם למקרא להרה"ג ר' אליהו בן אמוזג פרשת עקב (י"א ח"י) שהאריך בזה. וקבלת רבותינו א"צ חיזוק).

ובזה הסביר הגאון ר' ראובן מרגליות זצ"ל (בהגהותיו על הזוהר "ניצוצי זוהר" פרשת פקודי דף רמ"ח ע"א) כוונת הראב"ד בהשגות (פי"ב מהלכות מלכים) על מה שכתב הרמב"ם שם, שהפסוקים בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירכב הם דרך משל וחידה, שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי האומות המשולים כזאב ונמר. והשיג הראב"ד וז"ל: והלא בתורה והשבתי חיה רעה מן הארץ. ע"כ. ולכאורה יפלא שגם בתורה נוכל לפרש שהוא דרך משל כמו שבארנו בישעיה (וכן תירצו באמת המגדל עוז והרדכי"ז שם). אמנם לפי האמור הדבר מבואר שהכתוב בתורה עצמה הוא כפשוטו ממש, ואינו דומה לדברי שאר הנביאים (ובפרט ישעיה הנביא ע"ה שרוב דבריו הם דרך משל וחידה, עיין במו"נ ח"ב ריש פכ"ט). עכ"ד הרב מרגליות זצ"ל. ולעד"נ שגם הרמב"ם מודה שאין לפרש בתורה דרך משל וחידה, ומ"מ בפסוק והשבתי חיה רעה מן הארץ, לא קשיא ליה ולא מדי, שראיתי בשם תורת כהנים פרשת בחקותי "והשבתי חיה רעה מן הארץ ר' יהודה אומר מעבירים מן העולם, ר"ש אומר משביחם שלא יזיקו", וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ש (עירובין מו:), וא"כ הפירוש בפסוק הוא שהקב"ה מעביר את החיות הרעות מן הארץ שלא יזיקו לבריות כלל, וכמו שכן היום בא"י שהוכחד האריה מן הארץ ואינו מצוי רק בגני החיות. אבל בישעיה אי אפשר לפרש כן שהרי אומר וגר זאב עם כבש וגר' ולכן הוצרך הרמב"ם לפרש שהוא דרך משל. והראב"ד נקיט בפירוש קרא דפ' בחוקותי כר"ש שמשביחם שלא יזיקו, ומזה יצא לו לפרש קרא בישעיה כפשטיה. ועיין להרמב"ם במאמר תחיית המתים שהרחיק מאד לפרש וגר זאב עם כבש כפשוטו, שהרי נתן הכתוב סיבה כי מלאה הארץ דעה את ה' וגר' וכי הזאב והאריה טורפים עכשיו מפני היותם ממרים את ה', אתמהה. ע"ש. ונראה לדעתו שגם ר"ש כתורת כהנים אינו מתכוין על החיות הטורפות למלא רעבונם כמו האריה והנמר והזאב וכיו"ב אלא על החיות המזיקות בשליחתו של מלך כגון עקרב

ונחש, שלעתיד לבוא משביחם שלא יזיקו ודו"ק. (ושו"ר בת"כ במקומו בהמשך הדברים, ומשם מבואר שר"ש מפרש וגר זאב עם כבש כפשוטו ע"ש. ולפ"ו הרמב"ם והראב"ד פליגי בפלוגתא דתנאי. והוא חידוש) עכ"פ למדנו מכל זה שבעניני הלכה אין לכתוב במליצות רק בלשון פשוטה ודברי צחות, והשביע נפש הקורא בצחצחות.

ב) הכלל השני ידיעה הכרחית בדקדוק הלשון ובסידור הדברים. מרן הבי"מ מעיר כמה פעמים על סגנון רבינו הטור שאינו מתקן כל הצורך, ואין כוונתו להעיר כמו שמעירים לתלמיד המתחיל ח"ו אלא שלא יגור הלומד אחר לשון בלתי מדויקת. ועיין בשו"ת איש מצליח (חיו"ד סימן א') שהשואל כתב לאמה"ג המחבר זצ"ל בין הדברים כלשון זו "והנה בגף שהוא במקום היד בבהמה ועיין להדרישה ס"ק... ולה' חו (?) התירו ברפרוף הגף בעלמא", והשיבו מר אבא זצ"ל בקצרה: "בדרישה אין מזה, וחו לא ידענא מנו". וחזר החכם השואל והשיב (שם סימן ב') "מה שכתבתי הדרישה והח", הם ט"ס והדרישה הוא הפרישה, והח"ו ג"כ טעות ובמקומה ה' שפתי דעת שעם משבצות זהב. והציון שציינתי להם הוא שבדבריהם כתוב שהגף היא במקום היד בבהמה, ומה שכתבתי התירו לא קאי על הפוסקים הנז' אלא על שאר הפוסקים... ואם מר נר"ו ישים נקודה קודם מלת "התירו" או יבין דהא לחוד והא לחוד כמו שביארתי, רק אנכי קיצרתי וכתבתי בזריזות מאפס הפנאי". וחזר אמה"ג זצ"ל והשיבו גדולה תשובה (בסימן ג'): "על זה יש להמליץ מאמרם ז"ל חכמים הזהרו בדבריהם. וכבר ידועים דברי מהרש"ל למור"ם (בשו"ת הרמ"א סימן ו') על תיקון הלשון, ומרן בב"י תמיד מעיר על דקדוקים קלים בלשון הטור, שהלשון הוא יסוד הכתב. וכל שכן בכיוצא בזה שמאבד משמעות הדברים לגמרי, שאחרי אומרך ועיין להדרישה וכו' איך תסיים שוב סתם התירו, וכוונתך על זולתם שאינם בנושא המאמר... ועוד מכיון שלא באה להביא מהדרישה וכו' רק שכתבו כדברך שהגף בעוף הוא במקום יד בבהמה, היה לך לומר "וכמו שכתבו" הדרישה וכו', ולא "ועיין" שאין כאן מקומה, כי גדר וסייג יש לכל מלה ומלה ולא כאשר יעלה המזלג. ובודאי עודך זכור כמה זמן היה מוציא מורנו ורבינו (שליט"א) עמנו בפרק זה ומלמדנו להועיל. צא ולמד מספרי הרבנים הספרדים המפורסמים כיצד לית חן וחסד על לשונם הזהב". עד כאן. הדברים מדברים בעד עצמם. ואם רצונך לדעת מהיכן יצא לו לחכם השואל לכתוב "החו" במקום הרב שפתי דעת, ומהיכן ישגה "החו" בלי מים, אגלה לך סודו של דבר, כי ישנו פירוש על יורה דעה בשם "חוות דעת" להגאון מליסא, ובמחוותו של הכותב התרוצצו שני הספרים שפתי דעת וחוות דעת, מפני ששניהם מסיימים במלת "דעת", ושפתי כהן ישמרו דעת, ומזה התחיל לכתוב "החו" ואח"כ נסוג קולמוסו אחור, ומבקש מקוראי דבריו שישמרו "רק" נקודה קודם מלה פלונית ואז יבינו הכל...

ובא וראה עד כמה חייב החכם לדקדק בלשונו, בש"ע אה"ע (סימן ל"ד ס"א) כתב מרן לענין ברכת אירוסין "ואחר שיגמור הברכה יקדש", וכתבו המפרשים שם שזהו לאפוקי דעת קצת פוסקים הסוברים שהקידושין הם לפני הברכה שמא תחזור בה האשה ולא תרצה לקבל הקידושין. ע"ש. וכתב בחידושי הגרע"א שם בשם שו"ת מקור ברוך סימן כ"ב, שאם המקדש מעיר שנוהגים לברך מקודם, והמתקדש ממקום שנוהגים לברך אחר הקידושין או בהיפוך, אזלינן בתר המקדש שהוא העושה המצוה שעליו לקדש. ע"כ. והרה"ג ר' שמעון חירארי שליט"א במאמרו בירחון אור תורה (שנה ו' סימן כ"ג) הבין בכוונת רעק"א ש"המקדש" היינו תחזן מסדר הקידושין, ו"המתקדש" הוא תחזן, ומזה דן בנדונו שהיה ויכוח בברכה מסויימת בין תחזן והקהל בבית הכנסת, דאזלינן בתר תחזן, ע"ש. וכשראיתי הדברים בירחון הנ"ל לבי נקף אותי להאמין שזו כוונת רעק"א, שהרי

סיים דאזלינן בתר המקדש שהוא העושה המצוה שעליו לקדש, וכי היכן מצינו שהמצוה על מסדר הקידושין לקדש? ולא שקטתי עד שפתחתי במקומו בשו"ת מקור ברוך וזה לשונו: "ויש לדון בספרדי שנשא אשכנזית או להיפך היכי נעשה למעשה בתר מי אזלינן, ונלע"ד דבחר האיש העושה המצוה אזלינן שהוא המצוה לקדש אע"פ שהחזן מברך מ"מ כמנהג האיש המקדש עושה". ע"כ. הרי מבורר דאזלינן בתר החתן, והוא הוא המקדש, והמתקדש היא האשה. והודעתי להרב שליט"א על כך ומודים דרבנן היינו שבחייהו (עיין באור תורה שם סימן מ'). וכל הטעות נבעה ממה שחיסר הגרע"א (או המעתיק דבריו או המדפיס) אות תי"ו במלת המתקדש, ואילו כתב לנכון "המתקדשת" בלשון נקבה, נמוגו ענני הספיקות.

ואמנם ידוע מ"ש הרשב"ץ בתשובה (ח"א סוס"י ל"ג) כי מדקדקי הלשון (הכוונה להראב"ע בפירושו לקהלת ה') השיבו כמה תשובות על ר' אלעזר הקליר שהיה מגדולי התנאים שמצאו בפיוטיו כמה שגגות לפי הדקדוק, לפי שאין זה פוגם מעלת החכם אם אינו יודע דקדוק הלשון והמלות. ע"ש. וכן שמענו מרבתינו זצ"ל בכל פעם שלמדנו בפי' בית שמואל על אבן העזר, שלא היה הגאון המחבר ז"ל בקי בדקדוק לה"ק וספרו מלא שגיאות בין זכר לנקבה ובין יחיד לרבים וכו', ואעפ"כ ספרו עטרה בראש כל אדם ונקטינן כוותיה לדינא נגד הרב חלקת מחוקק לפי שהוא בתראה (ובתוונס היו לומדים ש"ע א"ח עם מגן אברהם, ש"ע יו"ד עם ש"ך, ש"ע אה"ע עם בית שמואל וש"ע ח"מ עם סמ"ע ואילו כאן בא"י נוהגים ללמוד אה"ע עם חלקת מחוקק). מכל מקום אין זה פוטר אותנו מללמוד דקדוק, ובפרט בדורות אחרונים שנתפשטה ידיעת לשון הקודש אצל אחינו שונאינו, ולא תהא כהנת כפונדקית? צא וראה כשלומד התלמיד בביה"ס בכיתות הנמוכות ילמד בחוברת "חיבור וסגנון" כללי הסגנון בשה"י פה"י בשועל שקטף זמורה ובכנפי הזבוב והדבורה, וילמד אין לכתוב מכתב ואין לערוך חיבור ונושא החיבור והפתיחה לחיבור והסיום והכותרת וכו', ואילו תלמידי חכמים בעוה"ר אין מנהל למו, ואם יכתבו חידושי תורה וכ"ש שאלות ותשובות אין בודק דבריהם ואין יודע, אין מקיץ ואין משמיע, ומחוסר ידיעה יכתבו בשגיאות גסות לפי שפת הרחוב המשובשת. לדוגמא: משנים את לשון המחבר וכותבים לבסוף "עד כאן לשונו", ואינם יודעים שאם מעתיקים בשינוי לשון חייבים לסיים "עד כאן דבריו" ולא "לשונו" (וכמ"ש בשו"ת חות יאיר ר"ס א' על רברי הרב נחלת שבעה וז"ל: כי הדרישה לא בא להעתיק לשון רמ"א רק כתב המכוון משא"כ הרב שהעתיק וכתב עכ"ל ואינו לשונו). ויש שמילא ספרו בלשון "התוס' במקום" "רש"י במקום" "השיטה מקובצת במקום" ולא ידעתי במקום מי ומה קאמר, ותחת לכתוב מלה קצרה וברורה "התוס' שם", נתפס ללשון הרחוב, והמקום ימלא חסרונו. ויש שכותבים מלה שחצי ארמית וחציה עברית, כגון: שקמ"ל, שאמרינן, שאנן סהדי, שקא מכסיף לן סבא. ואשאלם לדעת אם יש אפילו פעם אחת מלה כזאת בגמרא רש"י תוס' וראשונים, מהרש"א ופר"ח ועוד, רק דבריו אחרוני אחרונים הקרובים לזמננו. כי האות "ש" היא עברית ולא יתכן לצרפה למלה ארמית ולעשות מלה אנדרוגינוס. (וגם לצרף אות ד' למלה עברית אינו נכון, אלא שדרשו בה רבים מפני רגילותה). וכן לכתוב "בעל מחבר ספר" טעות הוא, ויש למחוק תיבת בעל (וכמו שהעיר בזה הרב נחל אשכול בהקדמתו), וכן אין לכתוב "מטבעת הברכה" (וכמו שהעיר בזה הרב מרגליות זצ"ל בספריו) אלא "מטבע", אין לכתוב "המרשים" אלא "הרושם" (אע"פ שטעו בזה גדולים וטובים), אין לכתוב "חברותא שלי" או "אבא שלי" "אמא שלי" שהכל שיבוש, כי תיבת חברותא בלשון חז"ל פירושה חברה (או חברותא או מיתותא) ולא חבר, ומי שמשמש בה במובן חבר, הופך שם עצם מופשט לשם תואר. וכן אבא ואמא פירושם אבי ואמי, ואין צורך לתוספת "שלי". (וכ"ש שלא לומר האבא של האבא שלי). וכן מה שנוהגים לקרוא לפלפול כהלכה בשם "חבורה", הוא פצע

וחבורה, כי מה פחיתות יש בשמות הקדמונים פלפול או חלוקא דרבנן או שיעור וכדומה, ואין לעשות משם פרטי "חבורה" שנאמר על חבורת לומדים, ולקרוא ללימוד עצמו בשם חבורה?

ובכלל זה שלא לשכוח לציין מקורות הספרים באיזה סימן ובאיזה דף ובאיזה עמוד, שלא יהיו הדברים בחינת עדות שאין אתה יכול להזימה. ופעם הראני חכם אחד ספרו בכ"י והתפאר בפני שקיבל פרס מקרן הפרסים ע"ש הגאב"ד פלוני. פתחתי אני לדודי, וראיתי שהשיג על שו"ת פלוני ולא ציין סימן, אמרתי לו מי ידע אם אתה צודק או המחבר ולמי יש פנאי לבדוק בכל הספר לדעת הכנים דברים אם אין? בהזדמנות אחרת התחבט בהגהה אחת בתוס' בקידושין (ד. בד"ה יציאה) המסיימת במלת ח"מ, וחשב שהכוונה לחלקת מחוקק, ונמיתי לו שהכוונה להרב "חכמת מנוח" (וכן הוא באמת בחכמת מנוח שם) כי אם הכוונה לחלקת מחוקק היה צריך לציין הסימן והס"ק. ואדיה כמבשר בעיניו. וכמה יש להצטער על מחלקי הפרסים בזמננו, המפורים הון תועפות והמטרה מהם והללא. ותחת לבדוק ולהגיה ולהעיר על מאמרי הכותבים (לפחות על מאמרי המוכתרים שבהם שזכו לפרסים) ולהחזיר להם מתוקנים ומוגהים, לעודדס ולהמריצם לתקן את סגנונם ואת עיונם מכאן ולהבא, קובעים להם פרסים תחתיים שניים ושלישים, ואלה מפרסי הפרסה יתברכו בלבכם לאמר הגענו לגרם המעלות. ומי יבוא אחרי המלכים מאן מלכי רבנן לפקוח עיניים, והשם הטוב יכפר בעד.

ידע לך שאין צורך לאבר זמן רב בכללי הדקדוק מתוך ספרי הדקדוק האחרונים, שמיעוטן יפה ורובן קשה. ואם תרצה ללמוד סגנון יפה ונאה, צא נא בעקבי רועי הצאן, רבותינו הראשונים, רש"י ותוס' ומהרש"א, ומרן הב"י והמשנה למלך ושער המלך והחיד"א ועוד, שלשונם מדויקת ובהירה ונקיה משגיאות, ותקבע לך חמשה פרקי תנ"ך לשבוע, לקרותם בקריאה בעלמא גם בלי מפרשים (לעת הצורך תענין במצודות או בפירש"י להבין מלה קשה שרצית לעמוד עליה). ובמשך הזמן שפתך תתברר ותודרך. וכבר הראיתי לדעת כמה שגיאות בספרי המילונים בזמננו, ואל תבעת ולבבך אל ימהר מפני המודעה בראש המלון שנתחבר ע"י צוות של מומחים ופרופסורים וכו' זה פרופסור לתלמוד וזה למשנה וזה להבדיל לברטניקה ולזואולוגיה, והנה אחת משגיאותיהם: הביטוי "כהלכת גוברין יהודאין" חיפשו מקורו ולא מצאו, וחיפשו לו חבר בדניאל ולא נגע ולא פגע ולו שאלו רב פשוט מסדר קידושין, היה מראה להם שמקורו בנוסח הכתובה. לכן תדבק תמיד בספרי הראשונים ובספרי הדקדוק של רבותינו כגון הראב"ע והרד"ק והגר"א לחם הבכורים ושירי דוד וכיוצא בהם וכמו שאמר המשורר: "אפור בקרבנו ואין נשאל באוב? לוחות בידנו ולא נשברו!".

יש לשים לב לחשוב באותה שפה שאתה כותב בה, ולא לתרגם המחשבות משפה לשפה. ומכאן מקור לכמה שגיאות בספרי הקדמונים זיע"א. ולדוגמא הגאון מלבי"ם בארצות החיים (הובא בשו"ת יביע אומר ח"ו א"ח סימן ל' אות ד') כתב לדעת האר"י ז"ל שאין קורין מקרא בלילה, שמה שאמרו בגמרא (קידושין ל.) שיחלק אדם את השבוע שני ימים מקרא וכו' היינו בליל חמישי ובליל שישי שאז הרחמים מתעוררים, וביאר הגאון יביע אומר שליט"א (שם) שכוונתו לליל שישי וליל שבת ולא דק שפיר בלישניה. ע"ש. ובאמת כעין טעות זו נמצא בלשון הרמ"א (א"ח סימן תנ"ה ס"א) "כשחל פסח באחד בשבת יש לשאוב מים אור י"ג דהיינו בליל ה'" והרי ידוע שאם פסח חל באחד בשבת נמצא י"ג בניסן ביום שישי ואור י"ג היינו אור ליום שישי, ולא ליל חמישי, אלא שכוונתו ליל שישי ולא דק (ועיין לכה"ח שם אות כ"ז). וכיו"ב בחלקת מחוקק (אה"ע סימן נ"ה

קִנְיָה

אזור הקיבוץ

מרכז

כללי הכתב והמכתב

אזור החכמה

סק"ח) ובבית שמואל (שם סק"ה) ליל חמישי, והכוונה ליל שישי. ע"ש. וכל זה בא כנראה מפני שבאידיש מדברים כך, ולא יכלו הגאונים ו"ל להשתחרר מהשפעת האידיש בשעה שכתבו בלשון הקודש, לרבות הגאון מלכי"ם שהיה ענק בדקדוק לה"ק, ושגיאות מי יבין. ואסיים בדברי הגאון בעל חוות יאיר בסימן קכ"ד בהשטטות (והוכנס בפנים בין סוגריים) וז"ל: "ולימוד חכמת הדקדוק מיעוטו יפה ומוכרח לכל בר דעת לדעת הכללים הן בכינויים יחיד ורבים וזכר ונקבה עבר הווה ועתיד נוכח ונסתר מדבר בעדו ואותיות המשמשות ומקומן וכו', וכן בנקודות דגש ורפה וכללותיהן מוטל על איש באשר הוא אדם ונפש חיה כתרגומו לידע, ואיך לא יבוש מי ששנה ולמד ולימד עד שהגיע להוראה יורה ידין, אם ישאלנו בסידור תפלה למה נשתנו נקודות ווי"ן ונשבחך ונפארך במלאפום ונמליך ונוכיז בשוא וכו'. ע"ש. והגאון יעב"ץ בספרו מגלת ספר (שהיה בידי לפי שעה) סיפר על גאון מפורסם בדורו (מפני כבודו לא אזכירנו) ששמע ש"ץ שקרא וראיתן על האבנים וגער בו שצריך לומר "האבנים" (האל"ף בשוא פתח והבי"ת בקמץ והנו"ן בחיריק), ע"פ דרשת חז"ל בשעה שכורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים ולא ידע משפטי הקריאה והניקוד הפשוטים לדרדקי. וד"ב.

ג) הכלל השלישי שלא לקצר יותר מדאי. לא לדבר בסגנון הראב"ע ומהר"ם שיף שכתבו לפי רוחב שכלם וחריפות בינתם, ולא ראו את הגדיים הבאים לינוק ממעיינותם. גם את זה למדנו מפיו של הגאון חות יאיר ז"ל בהקדמתו וז"ל: שאין דעתנו מסכמת עם מחברי ספרים בלשונות עמוקים ונסתרים וחדודים כמ"ש הראב"ע, כי אין די התנצלות במה שעשו וז"ל כן בקצת דברי אגדה כי הם חכמות רמות נעלמות וכו' מה שאין כן במי שבא לפרש איך יוסיף מבוכה והעלם, כל שכן למחברי ספרים תורניים שיפרשו דבריהם באופן שיובנו. ע"ש. (וע"ע בהקדמת הרלב"ג לספרו מלחמות ה' בד"ה דע כי הסידור וכו'. וכעת אמ"א). ובוא וראה כמה פעמים נחלקו הראשונים כשהגמרא אומרת כאן בענין פלוני וכאן בענין פלוני, איפה "כאן" ואיפה "כאן". (ראה ב"אור תורה שנה ז' עמודים ט"ו ט"ז שמניתי שם כעשרה מקומות בש"ס, שרש"י מפרש בסדר במאי דסליק פתח, והרמב"ם מפרש בסדר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. וע"ע בכתובות דף כ"ז ע"א כאן בכרום של אותה מלכות וכו' ובפירש"י ותוס' שם והרמב"ם פי"ת מהלכות איסורי ביאה הכ"ט, ובקידושין דף י"ח ע"א כאן בגניבה אחת וכו' ובפירש"י ובתוס' שם והרמב"ם פ"ג מהלכות גניבה הט"ו. ע"ש. ועיין להרא"ש בהלכות קטנות הלכות תפילין סימן ה' וז"ל: ולפי שתיין התלמוד כאן לימינו וכו' כאן וכו' ולא פירש איזו נעמיד בקורא ואיזו נעמיד במניח חזר ופירש וכו' ע"ש. וצ"ל, לפי ששם אין שום סברא להכריע איזו בקורא ואיזו במניח ולכן חזר הש"ס ופירש, אבל בעלמא אין דרך התלמוד לפרש וסומך על המעיין. ובאמת אין שום כלל בזה, שלפעמים מתוך הש"ס בסדר במאי דסליק פתח ולפעמים איפכא, רק במקום שהצדדים שקולים, הרמב"ם נוטה יותר לפרש בדרך על ראשון ראשון וכו' ורש"י נוטה יותר לפרש בדרך במאי דסליק פתח. ומיהו יש יוצאים מן הכלל בין למר ובין למר ואין הכרע. ועיין בדברינו באו"ת שם). ואילו היתה בידינו מהדורא קמא דרב אשי, יתכן מאד ששם באו הדברים בהרחבה יותר ולא היתה מחלוקת. ומקורב למדנו בב"י יו"ד (סימן קפ"ו) באריכות רבה שיטות הראשונים בענין בדיקה בעדים לאחר תשמיש, שדעת רבנו חננאל והרמב"ם (והרי"ף דבריו סתומים ע' בב"י ובש"ך ועוד) שכל אשה צריכה בדיקה לאחר"ת, וכל הראשונים ובראשם רש"י חולקים על כך וסוברים שלא נאמרה בדיקה זו בגמרא אלא באשה העסוקה בטהרות ולא בזה"ז. ואחרי העיון ראינו שכל מחלוקתם תלויה בשיקול הדעת כחוט השערה. כי בגמרא (נדה דף י"ב סע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס (שאמר משמשת בשני עדים), ופרין, ובמאי? אי בעטסקה בטהרות, הא אמרה שמואל חדא זימנא. ואי בשאינה עסוקה בטהרות,

תכט

לך חבר

תתל

קִנְיָה

אזור החכמה

הא אמר כל לבעלה לא בעי בדיקה וכו'. ומשני, מאן דמתני הא לא מתני הא. רש"י מפרש, שלפי תירוץ הגמרא מדובר בעסוקה בטהרות, ואם תקשה קושית כפל (הא אמרה שמואל חדא זימנא) מאן דמתני הא לא מתני הא. והכריחו לזה שאם נאמר דאיירי בשאינה עסוקה בטהרות, ולקושית סתירה (הא אמר כל לבעלה לא בעיא בדיקה) נתרץ מאן דמתני הא לא מתני הא, לא יתכן, שהרי למעלה (יא:) : רב יהודה אמר שמואל גופיה קאמר דאינה עסוקה בטהרות לא בעיא בדיקה, וקשיא דרב יהודה אדרב יהודה. עכת"ד. ואילו הרמב"ם ורבנו חננאל מפרשים כפירוש שדחה רש"י ולקושית רש"י מתרצים דאמוראי נינהו אליבא דרב יהודה, וזה נכלל בתירוץ הגמ' מאן דמתני הא לא מתני הא. והכריחם לזה, שהרי על כרחך רבי חנינא בן אנטיגנוס אינו מדבר בעסוקה בטהרות, שהרי הוא חוזר על דברי ר"מ (בברייתא שם) שאומר אשה שאין לה וסת אסורה לשמש וכו' ויוציא ולא מחזיר עולמית, ור"ח בן אנטיגנוס אומר משמשת בשני עדים הן עיתותה הן תיקונה. ע"ש. וכמו שר"מ בודאי מדבר בכל אשה ולא רק בעסוקה בטהרות, דא"כ מה לו לגרשה עולמית, תחדל מהתעסק בטהרות ודיה, מסתמא גם ר"ח בן אנטיגנוס מדבר בכל אשה, ועל זה פסק רב יהודה בשם שמואל שהלכה כר"ח בן אנטיגנוס. ואע"פ שהגמרא צידדה מתחילה דשמואל מיירי בעסוקה בטהרות, היינו לפום סילוק הדעת, אבל לקושטא לא מסתבר דמוקי בהכי (והר"ן בפ"ב דשבועות והובא בב"י, נדחק לדעת רש"י דהלכה כר"ח בן אנטיגנוס בעסוקה דוקא, ולא תקשי היכי פסיק שמואל דלא כמאן, דאיכ"ל דסמין אמתני' דפרק כל היד וכו'. ע"ש). זה תוכן הדברים. ועכשיו מי האיש החכם ויבן את זאת להכריע בין איתני עולם מאחר שלשון הגמרא מראה פנים לכל צד. (ותלמיד אחד העיר, שהלשון "מאן דמתני הא לא מתני הא" נוטה יותר שבא ליישב קושית כפל כפירש"י ולא קושית סתירה, דא"כ הול"ל אמוראי נינהו ואליבא דשמואל וכיוצא. וצריך חיפוש בש"ס אם דבריו נכונים). ואם היה כתוב בגמרא שתיים שלש מלים לפני התירוץ "לעולם בעסוקה" או "לעולם בשאינה עסוקה" היה הכל ברור.

ומכל מקום אף במקום שרבותינו חכמי התלמוד סתמו דבריהם, מעולם לא ידלגו על העיקר ויפרשו הטפל, ומפורסמת הקושיא "וכי העיקר חסר מן הספר" (עיין בתוס' כתובות ו: יח. גיטין נא: ע"ז יז:) והגאון מהרש"ל בעירובין (קג:) : כתב על פירש"י שם וז"ל: לולי פה קדוש היה נראה בעיני לפרש כפשוטו ולא שיאמר התלמוד דרך חידות וכו' ע"ש. וכיו"ב כתב הט"ז אה"ע (סימן ס"ב סק"ח) וכי ס"ד לומר דהפוסק יכתוב דבריו בחידות ולא במראה בפירוש, ואפילו באמורא תפסנין בגמרא דצריך לפרש דבריו וכ"ש בפוסקים. ע"ש. ומה נפלא סגנון הגר"א מווילנא ז"ל והגאון בעל משמרות כהונה, שקיצורם בהיר וברור ודבריהם מכילים את הכוונה במילים מועטות, מועט המחזיק את המרוכה. לדוגמא כללי טומאה וטהרה להגר"א בראש סדר טהרות, שהם קיצור נמרץ מהקדמת הרמב"ם לסדר טהרות. או דוגמא שניה: מרן הב"י (א"ח ר"ס ע"ר) כותב שהנכון לומר פרק במה מדליקין לפני תפלת ערבית של שבת כמנהג בני ספרד "שע"י קריאת פרק זה יזכור השלשה דברים שצ"ל בתוך ביתו ויוהיר עליהם אבל אחר תפלת ערבית מה תועלת לו שיזכור הרי אין בידו לחקן מעתה". את זה מסכם הגר"א שם בקיצור נמרץ בזה"ל: נוהגין (לומר פרק במה מדליקין), שבו דיני הדלקה ושלשה דברים שצריך וכו', וז"ש והספרדים אומרים וכו' והוא הנכון דלאח"כ מנ"מ". אדם רשאי להאריך בדברי עצמו להסביר הדברים בלב הקורא, אך לסכם דברי אחרים עדיף הקיצור והבהירות. במקום אחר הראיתי שהמש"ך בב"ק (י:) : קיצר דברי הגרי"א שם בהגהותיו והעמידם על שליש בשפה ברורה ומובנה. ע"ש. ושמעתי בשם הרה"ג ר' ציון כהן זצ"ל (מח"ס שערי ציון), שהיה מעיר על ספר אלפי יהודה (חידושי מסכת שבועות) מהגאון ר' יהודה נג'אר ז"ל שלשונו קצרה יותר מדאי וילאה הקורא בהבנתו. והיה אומר: "קיצור כמו

לך חבר

אזור החכמה

כללי הכתב והמכתב

^[1] להדפסה בריוולוצית מסך - להדפסה איכותית והדס ישירות מן התכנה

^[2] לקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 853 הודפס ע"י אוצר החכמה

^[3] להדפסה בריוולוצית מסך - להדפסה איכותית והדס ישירות מן התכנה

^[4] לקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 852 הודפס ע"י אוצר החכמה

המשמרות כהונה – לחיי, הכל כתוב במילים מועטות, אך קיצור כזה שלפעמים העיקר חסר וההשערות ככוונתו כהררים התלויים בשערה – למה? ותמיד תמהתי למה ס' אלפי יהודה שונה מכל ספרי הגר"נ נג'א'ר צ"ל (מועדי ה', חגי יהודה, שמחת יהודה, שבות יהודה, למורי ה', ועוד) שכולם כתובים בשפה ברורה ומובנה. עד שהתברר לי לאחרונה מתוך ספר כ"י להרב יוסף כהן טנג'י שיד אחריים היתה בדבר. הוא מספר שם, שגביר אחד בתונס נדר ע"פ מעשה שאירע לו להוציא ספר מכ"ק חכמי תונס לאורה, כשהציעו לו ספר זה ראה שיעלה לו כסף רב, ויצא שכרו בהפסדו. מה עשה? מסרו לתלמידי חכמים שיקצרו ויצמצמו את לשונו בקיצור נמרץ ועשה חסד בזה עם החושקים ל"מדרש פליאה"...

ד) הכלל הרביעי שלא להאריך יותר מדאי, כמאמר חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה". והמליצו על כך "ויאמר לקוצרים ה' עמכם". ובסדר הדורות (שנת ד' אלפים תתקכ"ו) כתב על רשב"ם נכדו של רש"י, שחיבר פירוש על כל הגמרא בחיי רש"י, ובראותו שהיה מאריך מאד בפירושו חרה אפו ושרפוהו לפניו, ויש אומרים שלא שרפו וצוה שלא ילמדו הגמרא עמו. ע"ש. עד כדי כך! (וכשלמדתי מסכת בבא בתרא בחז"ל עם תלמידים, נסינו להעמיק בלשון רשב"ם כמו שאנו רגילים בלשון רש"י לדייק בו מאד ולמצוא בו פנינים, ולא עלה בידנו, כי לשון רש"י מיוחד במינו ואין ערוך אליו, וכמו שכתוב בספר הישר לר"ת (כעת אמ"א) "שאין דומה עריכת לשונו לשאר עריכת שפתים"). והרמב"ם במאמר תחיית המתים כתב "אם יכולתי לשום כל התלמוד בפרק אחד, לא שמתי אותו בשני פרקים". והרמב"ן בדרשתו על קהלת (כתבי רמב"ן ח"א עמוד ר"ח) כתב על הרמב"ם: "והר"ר משה איננו מן המפורים, והוא אשר גינה הפיזור, וכתב בענין הצדקה פרק אחד" וכי. ודבריו תמוהים, שהרי ידוע כמה היה הרמב"ם פורץ ונדיב (והרמב"ן עצמו כותב עליו: הלא שאלתם עובדי דרך המאריכים לשון המפליגים מליצה וכו' בתהלת הרב הגדול במעלות חסידותו וכו' בגדולת יחוסו בנדבת כיסו. עיין כתבי רמב"ן ח"א עמוד ש"מ). ובא הגאון ר' משולם ראטה ז"ל והסביר שכונת הרמב"ן פה שרבינו משה לא היה מן המפורים בלשונם, ובמעלת הצדקה האריך וכתב פרק שלם. ודפוח"ח (הובא בהערות הרח"ד שוול ז"ל שם).

ה) הכלל החמישי לא לכתוב ראשי תיבות משונים ומוזרים, וכמ"ש מהרש"ל בים של שלמה (פרק כיסוי הדם סימן ו') והובא בס' עין זוכר למרן החיד"א (מערכת רי"ש אות ט"ז) שאין דרך בעל הספר לכתוב ראשי תיבות כי אם דבר שהוא מורגל או שהזכירו שם פעם ופעמיים. ע"ש. כיום כותבים כמה אברכים ותלמידי חכמים: קרשמ"ע (במקום ק"ש) מצהב"ע (מצוה הבאה בעבירה), אבהע"ז (במקום אה"ע), כיוצב"ז (כיוצא בזה). וכן הלאה. ולפעמים לספר אחד מצויים ר"ת שונים ומשונים: מש"ל, מ"ל, מל"מ, מל"מ, משל"ל (משנה למלך), ואפשר עוד להוסיף עוד כהנה וכהנה. ומאידך אין לפענח המלים יותר מדאי. מלים שנתאזרחו בספרות הרבנית בראשי תיבות, מה טעם לטרוח ולמלאם בשלמות? המוני העם רוגנים לפעמים שספרי הרבנים (שו"ת, חידושי ש"ס וכדומה) מלאים בראשי תיבות. כסבורים הם, שאם ימלאו להם את התיבות, משובצים זהב במלואותם, יבינו הכל. אך נביא להם דוגמא לשבר את האוזן: בחכמת הכימיה או הרפואה או האלגברה ישנן נוסחאות, שעל פיהן מקצרים משפטים שלמים באותיות ספורות. כותבים למשל שהמים מורכבים משני אטומים מימן ואטום אחד חמצן בסימן כזה H₂O (ורמז לדבר "מים", שיש בה שתי אותיות מ', והיינו שנים מימן, ואות י' נחזה רמז לחמצן. ולכן "איש" ביו"ד רמז לנשימת האויר והחמצן, שעליו יחיה האדם. ואילו האש השרפת ומכלה את החמצן, נכתבת חסרה יו"ד.

וכמה סודות ופליאות יש בתעלומות לשון הקודש). למי שמבין יספיק הסימן הנ"ל ולמי שאינו בקי מה יתן ומה יוסיף לו אם נכתוב בפירוש מימן וחמצן, והוא חושב שהחמצן הכוונה לחומץ, או לחמצן של עובדי עבירה.. ככה להבדיל בספרות הרבנית, בעיון הדק ובמשא ומתן עמוק של הלכה, אחת היא להמוני הפשוט אם נכתוב "הרב רבינו משה בר מימן" או אם נכתוב הרמב"ם, הוא יבין אמנם מי בעל דברים, אך את הדברים עצמם לא יבין ולא ידע.. לכן אין צורך לכתוב "הגאון רבינו יוסף חיים זכר צדיק וקדוש לברכה בספרו בן איש חי" כי אם בקצרה הגר"ח בבא"ח, והחכמים יודעים במה מדובר. ולמען הקורא הפשוט, יכתוב המחבר ב"כלל העולה" דברים ברורים בשפה צחה המובנת לכל אדם. תן לחכם ויחכם עוד.

מתוך השיטה של קיצור הדברים בראשי תיבות, המציאו להם האחרונים סוג חדש של הגהות: מלה פלונית היתה כתובה בראשי תיבות, ובא המעתיק לפענחה וטעה. דוגמא קולעת שראיתי בס' סופרים וספרים (כמדומה בשם המרחשת): בס' בעלי הנפש להראב"ד מביא בענין אחד מלים שאין להם משמעות דו' להטומאה מתוך עיון בנושא מתברר שצ"ל דשבעה לה טומאה (מלשון שביעה. עיין מנחות כ"ד סע"א) אלא שהמעתיק חשב שהוא לשון מספר (שבעה) ויצר את זה וכתב דו' (כחס על הנייר), ואח"כ נתחברו לו שתי התיבות האחרונות ויצא לו "להטומאה". וזה אמת בלי ספק. אולם לפעמים מפליגים האחרונים בחריפותם, עד שממציאים השערות חריפות מאוד, ויש ליהרהר שלא להגרר אחר הגהות מסוג זה. דוגמא: הרמב"ם בהלכות שבועות (פ"ה ה"ב) כותב על מי שנשבע שבנו או אשתו יורקו צורר לים או לא יורקו, שאינו לוקה מן התורה משום שבועת שוא "שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שבועתו, ונמצא כשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק שאין לוקין עליה אלא אם היה לאו שבו מפורש בתורה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין". נושאי כליו של רבנו נתקשו מאד בדבריו, וביתור שאין בהלכות סנהדרין רמז לחילוק זה בין לאו מפורש ובין לאו שאינו מפורש בתורה. והגר"א בביאורו ליו"ד (סימן רל"ו סק"ח) מגיה כך: "ונמצא כשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק ואח"כ (ואחר כך) הוא לאו שבי"מ (שאין בו מעשה!) ואין לוקין עליו כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין", ומסיים הגר"א: "ונתחלף שם, וכן הר"ת שבי"מ נתחלף וכ' שמ"ב וכתבו שבו מפורש בתורה והוא טעות מפורסם". ע"כ. ואחר נשיקת עפרות רגליו, קשה מאד לקבל השערה זו. אם מצד הר"ת שבי"מ (שאין בו מעשה) שאינה נהוגה כלל, אם מצד החלפת "אלא אם כן" ל"ואחר כך" שגם כן יסודה בראשי תיבות (אא"כ ואח"כ), אם מצד סירוס המלים "שאין לוקין עליה" להשאירן לבסוף (ולתקן "עליה" ל"עליו", שהרי חוזר על לאו שאין בו מעשה), אם מצד תיקון "היה" ל"הוא". כמה יין חי שתה מעתיק דברי הרמב"ם כאן, עד ששנה חמש שגיאות בשורה אחת!

והאמת הפשוטה ככוונת הרמב"ם לענ"ד, שהוא ז"ל פסק בהלכות סנהדרין (פט"ז ה"ד) שאם עבר על לאו שניתק לעשה והתירו בו ועבר ולא קיים העשה (כגון אמרו לו אל תותיר, והוא תותיר ולא שרף את הנותר) הרי זה לוקה, שהתראת ספק התראה היא. ע"ש. ועל זה הוצרך לבאר כאן שפוטרו ממלקות מטעם התראת ספק, דלכאורה הרי התר"ס התראה היא? והסביר הרמב"ם שיש חילוק בין הענינים, שכל שהלאו מפורש בתורה (כגון ולא תותירו ממנו עד בוקר) קי"ל שלוקין על התראת ספק, אבל כשאין הלאו מפורש בתורה כגון כאן, שאינו מפורש בתורה שהנשבע שלא יורק פלוני צורר לים עובר בלאו דשבועת שוא, לית לן לאוקמי קרא בהכי. וזהו שיעור לשונו: "התראת ספק שאין לוקין עליה, אא"כ היה לאו שבו מפורש בתורה כמו (כדוגמא) שיתבאר בהלכות

סנהדרין". והיינו דוגמת לאו הניתק לעשה הנ"ל, שהלאו עצמו מפורש בתורה. אומנם תשאר עוד קושיא על הרמב"ם מדין שתי ככרות אחת של איסור ואחת של תנאי וכמו שהעיר הלח"מ ע"ש, מ"מ אין זה מכריחנו להטות פשט דברי הרמב"ם. הלשון מוכיח על עצמו שלא נפלו בו טעיות סופר, ויגיע זמן שיימצאו כ"י ישנים ועתיקים מספרי הרמב"ם בהלכות שברעות והאמת תצוף מאליה.

כיוצא בזה ראיתי בחומש עם פירש"י וחיידושי "שם אפרים" מהגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל (אוסטרהא תקפ"ו) שהיה בידי בחור"ל לפני כט"ו שנה, שעשה הגהה חריפה בפירש"י שמות (ה' י"ב), ואחר העיון נראה שא"ץ להגהה כלל. וז"ל רש"י: לקושש קש לתבן, לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט. קש לשון לקוט על שם שדרכ המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות". המלים האחרונות "בשאר מקומות" היו תמוהים בעיני הרב ז"ל והגיה (כמדומה לי) דצ"ל "במדרש אגדה", ואין נשתרכבה הטעות? על זה הסביר שהמתיק כתב בראשי תיבות במ"א ואחריו פיענחו בטעות "במקומות אחרים" (ואח"כ העתיקו "בשאר מקומות"). אך מלבד שלא שמענו שנמצאים דברי רש"י הנ"ל במדרש אגדה, הנה יש פה (במחכת) אי-הבנה ברש"י, ודבריו פשוטים ומבוארים לכל מעיין. רש"י הוקשה לו בלשון הכתוב "קש לתבן" שהרי הקש והתבן הם שני דברים שונים (כדמוכח בשבת קנ: ועיין תוס' שבת לו: וב"מ קג.) ואין יקוששו קש לעשותו תבן? (ומה שנדחקו התוס' בב"מ שם שקוששו קש במקום התבן, לא משמע ליה לרש"י). ולכן פירש"י שהמלה "קש" כאן אינה שם עצם אלא שם הפעולה, וכאילו אמר לקושש קשקוש, ועל זה כתב רש"י בצחות לשונו "לאסוף אסיפה, ללקוט לקט לצורך תבן הטיט". ואח"כ הסביר רש"י גדולה מזו, שגם הקש בשאר מקומות בתנ"ך שהוא שם עצם, מקורו הוא מן הפעל "קושש", שלפי שהוא מתפזר וצריך לקוששו ולאספו קרוי קש בשאר מקומות, ודייק טובא לכתוב בשאר מקומות, כי כאן באמת אינו שם עצם כלל אלא שם הפעולה וכאמור. במלים אחרות: כוונת רש"י לומר שהשם (קש) נגזר מן הפעל (קושש) ולא להפך, וכאן בא על הוראתו הראשונה שהוא פעל ולא שם. ודו"ק.

ובכלל יש להתרחק מהרבות בהגהות, ולמעט בהן כמה שאפשר. כמה שתהיה ההגהה קצרה וקולעת, היא הנכונה באמת. (ופעם הראיתי לאבא מארי הגאון זצ"ל הגהה אחת של הגר"א בגמרא, ואמר לי בלשון זהירה מאד: "הגהות לחוד, ותיקוני טעויות לחוד"). ובחידושי בירחון "אור תורה" (שנה ט' ויו"ד) הראיתי בכמה מקומות שבתוספת נקודה או שתי נקודות הלשון ברור ופשוט, יקם סערה לדממה ויחשו גליהם. ומי לנו גדול מהגר"א, שבהיקף ידיעותיו ובבקיאותו וחריפותו עלה על כל חכמי ישראל בדורותיו, והגיה במס' סופרים (פי"ט ה"ט) בברכה שבידכו בית דין בקידוש התורש, שהיה כתוב בנוסחא ישנה: בא"י אשר גידל חורשי הורם ולמרם זמנים חדשים טובים ירח כליל לבנה וכו' והגיה הגר"א: אשר גילה סוד חידוש הירח הורם ולמרם זמנים חדשים וימים טובים". ותלמידו הגר"ח מוואלווין זצ"ל אמר שנוסחא ישנה עיקר, וברכה זו מיוסדת ע"פ א"ב וכצ"ל: אשר בעגולה גידל דורשיו (הכוונה כנראה לסנהדרין שיושבים כחצי גורן בעגולה) הורם ולימרם זמנים חדשים וכו' ושכן מוכח שם (הלכה י"א) "ואחרי אשר בעגולה כולה". (כמובא בסוף ספר עליות אליה, בעלית קיר אות י"ד, ואם כי כתב שם שתלמיד הגר"א בהקדמתו לספר פאת השלחן (ואמ"א) הרעיש עליו וכו' וכתב שאין ממש בדבריו להדחיק גירסא ישנה וכו'. ע"ש. מ"מ לא ברעש ה'. והרמב"ן בתורת האדם העתיק כפי נוסחתנו אשר בעגלה גידל וכמ"ש בנח"י ע"ש).

וכיוצא בזה מפורסמת הגהת הגר"א בפיוט "אמר ה' ליעקב" למוצאי שבת באות ז' "זכר זאת ליעקב" (במקום הנוסחא הישנה "זכר אלה ליעקב") וטעמו כי אלה הוא מעשה העגל כמ"ש גם אלה תשכחנה (עיין ברכות לב:). ויש סידורים שהדפיסו הגהת הגר"א בפנים והשכיחו הנוסחא הישנה מקרב ישראל. אך המסתכל יראה שכל חרוזי הפייטן נקיט בהו לישנא דקרא (ולפעמים נדחק להשמיט אות אחת כגון קול קול יעקב. ובאות רי"ש רני ושמיחי ליעקב, צ"ל רנו שמחה ליעקב, מלשון הכתוב ירמיה ל"א ו'. וכ"ה בס"א) ואין בפסוק לא זכר זאת ליעקב, ולא זכר אלה ליעקב, רק זאת מצינו (בישעיה מ"ד כ"א) זכר אלה יעקב וישראל כי עברי אתה. ולכן די למחוק האות למ"ד מתיבת ליעקב וניחא הכל. וגם אין חשש שיוכן על מעשה העגל, מאחר שאין הפייטן אומר שהקב"ה יזכור את "אלה" ליעקב, אלא להיפך שיעקב יזכור את אלה, ורומז על הכתוב כי עבדי אתה יצרתיו עבד לי אתה וגו' ולכן אל תירא עבדי יעקב. ואחר שנים מציאתי כן במחזור ישן כמנהג רומא (וינציא שם"ו) דף י"ד ע"א. וע"ע בסידור אוצר התפילות ע"ש.

עוד יש ליוזר להכיר את לשון המחבר שאנו רוצים להגיה בו ולא נעניק לו סגנון שאינו רגיל בו, ולא רגל על לשונו. לדוגמא בפרש"י שבת (יב. ד"ה הא ר"י) מסביר מלאכה שאינה צריכה לגופה "שברצונו לא תעשה ואינו צריך לעיקר תחילתה כי הכא שאינו צריך לזיבה זו שעל ידה בא הכיס הזה". והוגה שם בגמרא במקום מלת תחילתה "תכליתה", וכנראה שאבו הגהה זו ממ"ש מרן הכ"מ (פ"א מהלכות שבת ה"ו) בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם, שמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מכין "לתכליתה". ע"ש. אך לא שמו לב שאין רש"י משתמש במלת תכלית כמנהג חכמי הספרדים (שמשתמשים מאד במלה זו במובן מטרה). ודברי רש"י פשוטים בלא הגהה, שלא היה צריך לעיקר תחלתה של המלאכה, והיינו הזיבה שעל ידה בא לכיס הזה, דניחא ליה טפי אם לא היה זב כלל. ופשוט. וכבר יצינו מכוונתנו במאמר זה ונחזור לענינו.

ו) הכלל הששי לא להאריך בציטוט והעתקת דברי אחרים, אלא לקחת העיקר מדבריהם ולכתוב בלשונם ממש בהשטמות קלות. ולכן נכון מאוד שיהיה הספר ביד הכותב בשעה שמעתיק תוכן דבריו, ולא יסגור את הספר ויכתוב תמצית דבריו בע"פ, כי עלול לשכוח ולשנות לחסר ולהחליף התעפי עיניך בו ואיננו. ועיין מ"ש ב"אור תורה" שנה ה' (עמוד תפ"א) בכוונת הרב מגיד משנה (פ"ב ה"ז מהלכות אישות) בד"ה ושיהיה בעיקרן גומות וכו' שכתב "וכן נראה שם" שכוונתו על הלכות הרי"ף שהזכיר לפני כן, והלח"מ העתיק בשם המ"מ "ונראה כן מן הגמרא" וכתב לא ידענא מנא ליה. ע"ש. וכהנה רבות. וכמה פעמים בונים הדרים התלויים בשערה על דברי מחבר שהועתקו בספר אחר שלא בדיוק, ואחרי שפותחים המקור רואים שאין כאן לא יער ולא דובים. מי שרוצה ללמוד כלל זה כהלכתו, ישקוד על דלתות הגאון בעל משמרות כהונה, כי סגנונו סולת נקיה, ואם תשווה המובאות בו עם המקורות, תראה איך אמן האמנים היה בהעתקה. דוגמא קטנה, בדרך כלל אין המש"ך מעתיק דברי מהרש"א, כי ספרו מצוי בידי כל אדם, רק כותב דעתו ומציין לבסוף "ועיין למהרש"א" או שכותב בהתחלה "עיין מה שהקשה מהרש"א" ויש ליישב וכו' ופעם למדנו בעירובין (סז). בתוד"ה כמאן וכו' קושית מהרש"א שם, ושמו לב שמהרש"א מעיר על קושית התוס' למה לא הקשו כן לעיל מיניה, ובאמת עדיפא הוה ליה לאקשווי שקושייתו אינה מתורצת בחירוצם. שוב למדנו דברי המש"ך שם, ונוכחנו לדעת שהרגיש בזה, והעתיק קושית מהרש"א על תירוץ התוס' בסגנון זה, "דאכתי קשיא בהניחו עירובין בחיצונה" וכו'. ואמרתו לתלמידים תראו למה טרח הגאון ז"ל להעתיק קושית מהרש"א שלא כמנהגו, שבא להבליע בנעימה שהקושיא יותר

חזקה על תירוצן התוס' וכנ"ל.

ובכלל זה לא למלא את הספר בציטוטים מספרים אחרים ולברוח מן העיקר. חכם אחד בן דורנו ברצותו להשיב על דברי הגאון הראש"ל שליט"א בשו"ת יבי"א ח"א בענין שני זוגות תפילין, מילא את ספרו בציטוטים מדברי אחרונים ששני זוגות תפילין שניהם אמת ושמרע"ה וחכמי התלמוד והגאונים הניחו שני זוגות וכו' וכו' וכמובן את יביע אומר וקושיותיו לא הזכיר כלל. אמרתי לו: מה הועילו חכמים בציטוטיהם? והקושיות כמו תבור בהרים לפניך. אמר: "כוונתי היא שאסור להקשות". ועמד ולא ענה עוד. ואני אומר אין זה דרך החכמים, ומוטב לומר אינני יודע ולהשאיר בצ"ע, מאשר לכפות על האמת פסכתו. צא ולמד מרבינו הרמב"ן ז"ל בפרשת ויגש (מ"ז ט"ו) שכתב ע"ד הראב"ע "זהב רותח יוצק בפי החכם הזה" על שפקפק בדברי חז"ל שיוכבר ילדה בת ק"ל שנה, אבל לא נשאר כזהב רותח ועמד שמה, אלא השיב תשובה ניצחת על דברי הראב"ע, שכל הקורא יאמר חז"ל אמת ודבריהם אמת. אולם בעוה"ר בדורות אחרונים נחלש שיקול הדעת עד מאוד, ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא, ועל חכמים כאלה טען ר' שלמה בן גבירול בשעתו: "אם תאמרי – אין יודעים/ אם תצדקי או תכזבי. אם תכתבי אין יודעים/ אם תמחקי או תכתבי". ובאשר לפוטרו בלא כלום אי אפשר, מראים כחם וגבורתם בכקיאות נבובה, ונשארה השאלה העיקרית קל וחומר שאין עליו תשובה, ורבה העזובה...

ובין הדברים שהאריך שם הביא הוכחה מס' בן יוחאי (מענה קכ"א) שהיה זכרון בישראל משני זוגות תפילין מעולם, מהגמרא ע"ז (מ"ד סוע"א) ועירובין (צה): וכו'. וסיים: והגם דהרב בן יוחאי הביא כל זה כדי להוכיח ששתי הדעות קדומות אבל לעולם אפשר דפליגי אהרדי ומספק מחתינן לתרוויהו, אנן בדידן לאחר שזכינו לדעת האר"י ז"ל נאמר דאדברא מכל האמור "מוכח שפיר" שהיו מניחין שני זוגות תפילין ולא מספק וכו' עכ"ד. ובאמת על ראיותיו של הרב בן יוחאי יש לדון הרבה ואכמ"ל, מכל מקום נפלאתי הפלא ופלא איך כתב שמהגמ' (עירובין צה): מוכח שפיר שהיו מניחין שני זוגות תפילין, וכל מי שעצים לו יראה שהגמרא מקשה: הניחא דראש (שיש מקום להניח בו ב' תפילין) דיד מאי איכא למימר? ומסיק אלא כדאמר רב שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש וכו' הכי נמי מקום יש ביד שראוי להניח בו שתי תפילין ע"ש. ומבואר שלא המקשה ולא המתרץ הניחו שני זוגות תפילין, דא"כ אין מקום לא לקושיא ולא לחירוצן, והיכי מוכח שפיר? ודברי הגמרא היפך מזה כנוסף שפיר?

וכשאני לעצמי לא מצאתי כלל להאר"י ז"ל שמרע"ה וחכמי התלמוד עד הגאונים היו מניחים שני זוגות תפילין (וכמ"ש הבא"ח), כי בשער הכוונות (דרוש ו' דתפילין) כתב דאלו ואלו דברי אלקים חיים והסביר טעם בסוד לשתי הסברות, וכן הביא מהתיקונים דתפילין דר"ת הם דעלמא דאתי ודרש"י הם תפילין דהאי עלמא ע"ש (דף יו"ד ע"ד) והוא על דרך שאמרו בש"ס על מחלוקת ב"ש ובה"א ואלו ואלו דברי אלקים חיים (עירובין יג): כלומר, שיש לשניהם שורש למעלה, ולעולם י"ל שהאר"י ז"ל היה מניח שני זוגות מטעם ספק אם יש לנהוג למעשה כבחינה שרומזת אליה התפילין דר"ת או דרש"י, ולא מצינו כלל שאמר שמימות מרע"ה ועד הגאונים היו מניחין שני זוגות. (ואף שהוכיחו קצת אחרונים שרב האי גאון הניח שני זוגות, אכתי י"ל מטעם ספק. ובלא"ה אין הוכחתם מוכרתת וכמ"ש אצלי במקום אחר). ועל דרך זו כתב האר"י בשער הכוונות דרוש א' ענין תפילת השחר (די"ז ע"א) לענין המחלוקת בין אשכנז וספרד אם הודו לפני ברוך שאמר או

אחרי ברוך שאמר, שאלו ואלו דברי אלקים חיים, והסביר טעם שניהם בסוד, והובאו דבריו בס' עוד יוסף חי סוף פרשת מקץ. ע"ש. אלא ששם הכריע שהעיקר כמנהג הספרדים. וכיוצ"ב בראש ס' עץ חיים לענין אם עמידת העולמות ביושר או בעיגולים שכ' ששתי הסברות אמת ע"ש וכזה נזה לנו פליאה נשגבה איך יהיו גדולי עולם ח"ו בסוג קרקפתא דלא מנח תפילין כל ימיהם, אם רש"י או ר"ת חלילה, ואף אם נאמר שבשגגה עשו כן ולבייהו אנסייהו לפי מה שהבינו בגמרא, הנה "לא עלה בידם מצוה כחקנה, וכהלכתה אשר ניתנה, למשה רביא מהימנא, ומסרה לעדה נאמנה, וח"ו מהם תחסרנה, מצוה גדולה ועליונה, העומדת בראש פנה, הנוהגת בכל יומא ויומא וכולל יומנא ועידנא, ומלתא כדנא, אין הדעת תסכלנה" (לשון הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ד חאו"ח סי' ב). ועפ"ד האר"י ז"ל ניחא כי אלו ואלו דא"ח. אבל לומר שכל חכמי התלמוד הניחו שני זוגות תפילין, נגד המבואר והמפורש והמוכרח בכמה מקומות בש"ס, מהיכא תיתי, ולא עלתה על דעתו כזאת. ומה שאמרו בחיקוני זוהר חדש (הוצאת מוסד הרב קוק דף ק"א ע"ד) ובגין דלא בקיאינן אלין דדרא בתראה שויין תרי זוגי תפילין מספיקא דלא ידעין כרזא דא דתרוויהו אצטריכו. ע"ש. הנה לא מבעיא לשיטת הגאון יעב"ץ והגר"א דלא גרסי "דתרוויהו אצטריכו" (וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"א חאו"ח סי' ג' אות ז') דאיכ"ל מטעם ספק אלא אפי' לגירסת מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' א') דגרסי תרוויהו אצטריכו, ושכ"כ העטרת זקנים ומצת שמורים ועוד. ע"ש. הנה מצאנו דוגמת זה ממש בזוהר פרשת פנחס (דף רל"א ע"ב) "ועל דא לא ידעי הני בבלאי רזא דיבבא ויללותא ולא ידעי דתרוויהו אצטריכו, יללותא דאיהו דינא תקיפא, תלת תברין דאיהו דינא רפיא, גנוחי גנח רפיא, אינן לא ידעי ועבדין תרוייהו ואנן ידעינן ועבדינן תרוייהו". ע"ש וכי תיסק ארעתין מפני שאמר "דתרוייהו אצטריכו" שחכמי המשנה תקעו שלשים קולות בר"ה, תשר"ת תש"ת תר"ת ג"פ? והרי משנה ערוכה (ר"ה לג): סדר תקיעות שלש של שלש שלש, ואמר רבי יוחנן שמע תשע תקיעות בחשע שעות ביום יצא (ר"ה ל"ד סוע"א). ועל כרחך "דתרוייהו אצטריכו" לאו דוקא אלא למצוה מן מובחר לעשות כשתי הבחינות העליונות, ולעולם לא כולם הקפידו על זה ורוב חכמי התלמוד (הפשטנים עכ"פ) הניחו רק זוג אחד של תפילין. והעיקר למעשה הוא תפילין דרש"י דסוגיין דעלמא כוונתיה ועליו מברכים גם על דרך הסוד, משא"כ על תפילין דר"ת כידוע. ועיין בראשית חכמה שער התשובה פ"ז (דקכ"ב ע"א) שכ' רבעל תשובה צריך ליהזר בשני זוגות תפילין כרי לקיים מצות ק"ש כראוי שלא יאמר עליו שמעיד עדות שקר בעצמו שהרי תפילין של זה פסולים לזה ונמצא שקרא ק"ש בלא תפילין לפי סברא אחת ע"ש. והרב ז"ל היה תלמידים של הרמ"ק והאר"י ז"ל ע"ש בספרו דף ע"ז סע"ב ועוד. ואכמ"ל יותר.

עוד זאת אדרש ליהזר בזמנים אחרונים שפשטו כל מיני ספרים ממחברים שונים, שלא כל מחבר ספר ראוי להזכיר את שמו, כי יש כאלה שאינם ראויים להכנס לבית המדרש. ואם אדם הוצרך לקרוא בהם בשעת הפנאי כד חליש ליביה מגירסא, א"ץ להזכיר את שמותם על שפתיו. וכזה נכשלו במחכ"ת מגדולי הספרדים האחרונים שבצדקתם ותומתם לא הכירו את פני המשכילים והמשכלים ומחכלים כרם בית ישראל. לדוגמא: הגרי"ח בס' עוד יוסף חי פרשת תולדות (הובא בס' משל וגמשל סי' מט) ע"פ ויגדלו הנערים, הביא משל מתוך ספר "דביר", והוא: כי מקן הנשר האדיר אשר על ראש המעוז נפל גוזל אחד ארצה אל הבקעה אשר היתה מרעה לעדרי עוים, וגדל הגוזל ההוא בחברתם עד אשר צמחו לו כנפים ואז התרומם לעוף השמימה למקום אשר הטהו טבעו הנשאה (לשון יפה של המשכילים במאה שעברה, טבע משמש אצלם זכר ונקבה כאחד..). והגה לקץ ימים ראהו אחד התייששים שגדל אתו ויכירהו ויאמר השלום אתה אחי הנשר, ויענהו הנשר לא לי ולך ולאחזה הן אמת בילדותנו התהלכנו יחד ולא נתבוששתי, כי שנינו היינו ערומים כי לי לא היו עורנה

—הדפסה ברוולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה—

וקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 858 הודפס ע"י אוצר החכמה

—הדפסה ברוולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה—

וקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 858 הודפס ע"י אוצר החכמה

וקנין1234567

כנפי הכבוד, ולך לא היה עוד זקן מנבל פנים, אבל עתה תחת הזקן אשר צמח לבשתך, צמחו לי כנפים להתפאר. ע"כ. ובוה ביאר הרב ז"ל הכתובים בענין יעקב ועשו. עש"ב. והנה ספר דביר לא ראיתי מעודי, אך חזותו מוכיח עליו שהוא סגנון משכילי, ופירוש המשל כך הוא: בנו של משכיל ובנו של ת"ח למדו יחד ב"חדר", ולאחר זמן גדל ה"משכיל" ונעשה דוקטור וכיוצא, וחבירו גדל להיות ת"ח, ופגעו שניהם זה בזה, וצדיק בתומו פנה לדרוש בשלומו, ויענהו הדוקטור הדילטור בדברי קנטור, לך צמח זקן "מנבל פנים", ולו צמחו כנפים להתפאר, שעשה לו כנפיים באוניברסיטה ונעשה קרן וד"ר ד"ר. ואין דבריו סובלים שום פירוש אחר, ולא בחנם קרא לזקן מנבל פנים, כי בקרבן ישים ארבו. אך מה הועיל להם, היטלר שר"י הכניס את כולם לכבשן, ובהרי הוצא לקי כרבא. ומקובל אצלנו מרבותינו שבעון "ההשכלה" באה השואה האיומה על אחב"י הי"ד. ולא עוד אלא, שאלה שבחסדי ה' ניצלו מתוך ההפכה, המאמנים שבהם האמונים על ברכי התורה ועל מסורת חז"ל, תוך זמן קצר חזרו למסלול החיים, והקימו בתים לתפארת, ואלה מצאצאי המשכילים או שתזרו בתשובה או כלו ואבדו.

וקנין

והנה דוגמא שניה: בש"ע יו"ד דפוס וילנא, נדפסו "מילואים" מרב מופלא אחד (החפץ בעילום שמו) ליישב קושיית הש"ך על הלבוש. ובהוצאות האחרונות של כרכי איסור והיתר הגדפסים הושמטו, ראה למשל יו"ד (סי' קז) בהגהות "צבי לצדיק" שיש שם מקום חלק והוא מקום המילואים הנ"ל שהושמט וכן בכ"מ. וסיבת הדבר כי הרב מיימון ז"ל גילה סודו (בקובץ ר' יוסף קארו עמוד ג"ח, ובס' מרי חודש בחדשו מחזור ח' עמוד קלב) שהוא לאחד הסופרים החכמים בדור ההוא, מר מרדכי פלונגיאן שלא היתה תורתו אומנתו וכו' ע"ש. וע"ע בס' התזזון איש בדורותיו הנד"מ עמר" כ"ה בהערה ע"ש. וכנראה חששו המו"ל האחרונים מפני ריח ההשכלה ולכן השמיטוהו ומחקוהו. אבל גדולה מזו היו צריכים לעשות כמאמר על דקדוק לשון המשנה מאת שלמה לעווזיאהן (ליוזון) הנדפס בתחלת משניות ווילנא עם ע"א פירושים, שכתב בהערה שם על ספר קהלת: "וימצא בספר זה כמה לשונות ע"ד תכונת לשון ארמי, והטעם ידוע למשכילי עם" ומי שהבין את הרעל הטמון במילים אלה, יתפלא איך לא הרגישו בזה המולי"ם והמדפסים ולא מחקו זאת מתוך הספר וההי"ב.

וקנין

ז) הכלל השביעי לעיין הרבה ולכתוב מעט, ולא לעיין מעט ולכתוב הרבה. וכבר הבאתי

במבוא לספרי יברך ישראל (ח"א) דוגמא נפלאה מהש"ך (ביו"ד סי' ל"ד בנקודות הכסף) שעיין חמש שעות וכתב שורה אחת "וברור לי כשמש בצהרים שהאמת אתי לכן תדקדקו גם אתם ותכוונו לאמת". ותו לא. וע"ע ב"י או"ח (סי' ל"ב) בד"ה וכיוצ"ב כתב א"א ז"ל וכו', לענין מ"ם פתוחה שנסתמה, שדי לגרור החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה ואח"כ יכתוב מה שגרד והוי שפיר חק ירכות, ושכן דעת גדולי הדור מהר"י בן חביב ובנו מהרלנ"ח וחכמי שלוניק", "ואע"פ שמה"ר דוד הכהן ז"ל חלק עליהם בתשובה והאריך להוכיח שצריך לגרוד כל האות אנו אין לנו אלא דברי הרבנים הגו' ז"ל דמסתבר טעמייהו". ובילדותי ראיתי תשובה זו בשו"ת הרד"ך (בית א') והיא ארוכה ורחבת ידיים, ונסכה על "תקרה שאין עליה מעזיבה, היא תשובת הרשב"א העמוקה והרחבה" (כך לשונו שם), וברור הדבר שלא הכריע מרן להלכה נגד תשובת הרד"ך עד שקראה כולה בעיון, ואח"כ פטר אותה בקצרה "אנו אין לנו אלא דברי הרבנים (החולקים) דמסתבר טעמייהו" על ה"דמסתבר טעמייהו" צריך להקדיש שעות רבות של עיון. כי לא כל מה שניתן לחשוב ניתן לאמר, ולא כל מה שניתן לאמר ניתן לכתוב, ולא כל מה שניתן לכתוב ניתן לפרסום בדפוס.

וידוע שהגאון משנה ברורה ז"ל הקדיש עשרים ושמונה שנים לכתיבת ספרו, וזכה שנהפך לתל תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב. ומרן הקדיש שלושים ושחים שנה לכתיבת חיבורו בית יוסף. וכמה פעמים אמר לי אמה"ג זצ"ל: "על הגהה זו (בגליון הספר) ישבתי שעות רבות, והקורא לא ידע כמה טרחתי עליה" וכיוצ"ב קרה לי בהגהת ספר קרני רמים לדפוס, בפרשת משפטים (כ"ג ט') ציין לרש"י בסנהדרין שפירש סורו גאותו. ע"ש ולא ציין דף. וחפשתי בכל המקומות שאני זוכר בגמ' שכתוב בהם "שסורו רע" לראות אם ציינו המציינים מקור לסנהדרין, ולא מצאתי. לבסוף ישבתי על האבנים ולקחתי סנהדרין והתחלתי מפרש"י בדף ב' עד שהגעתי לדף צ"ב ע"ב. וצינתי בקצרה בין סוגריים מרובעים [צכ:]. אמנם מן השמים נתנו לי "פיצויים" כי אגב חיפושי מצאתי חידוש אחד או שנים בפירש"י סנהדרין. ברוך משלם שכר טוב ליראיו.

ח) הכלל השמיני לא לכתוב בחרifות על דברי המחברים. כמאמר חז"ל בירושלמי (ספ"ב דשקלים) האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד כנגדו. וידוע מ"ש הגרי"ח בהקדמת רב פעלים ח"א צ"מי לנו גדול מרבינו הראב"ד בתורה ויראה, אשר השיג על רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל כמה השגות חלול בכבודו וכו' וסוף דבר מה עלתה לו שבאו חכמי הדור שאחוריו וקיימו דברי הרמב"ם וכו' וכבוד הרמב"ם הלוך וגדול בעיני כל חכמי הדורות ועלה על כבוד הראב"ד ז"ל עשר ידות בעוה"ז וכו' וכל העם עונים אחר ספר משנה תורה מקודש מקודש". ועוד האריך שם בדוגמאות מחכמי אשכנז שהשיגו בחרifותם על קודמיהם ולא עלתה להם. עש"ב. וכאמת טבע הוא באדם, שאם יראה דברים ברורים בשפה נעימה ולשון כבוד, ידון את הדברים לגופם ויכריע עם מי האמת, אבל כשיראה הדברים בחרifות, תהיה ראשית תגובתו לדחות את הדברים, והאלקים יקבש את נרדף.

ומצאתי בשלשה מקומות שהרמב"ם ז"ל בילדותו כתב דברים בחרifות, ובזקנותו עמד טעמו בו אבל ריכך את הדברים. א) בפירוש המשנה פסחים (סוף פ"ד) הביא הפירוש המקובל שחזקיה גנו ספר רפואות מפני שלא היו סומכין על השי"ת רק על התרופה, וקרא לפירוש זה הפסד ושגיאה ואולת וקלות דעת ושיבוש ושטות. ע"ש. ואילו בחיבורו מו"נ (ח"ג פל"ז) שחיבר בסוף ימיו, כתב בקצרה: והאמת אצלי שספר רפואות שגנו חזקיה מזה הכת היה בלי ספק (כלומר מעניני כישוף ואסטרולוגיה) ע"ש. והוא פירושו בפירוש המשניות דפסחים, אך בלי רעש וסערה נגד הפירוש האחר. ב) בפיה"מ תענית (פ"א) כתב: וארצות שיש בהם במרחשון הקיץ, והגשמים אינם להם טובים אלא ממיתין ומאבדין, היאך ישאלו אנשי זה המקום גשם במרחשון הלא זה מן השקר והאזולת. ע"כ. ובחיבורו הגדול (פ"ב מהלכות תפלה הי"ז) כתב בקצרה: מקומות שהם צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהם צריכים להם בשומע תפלה. ע"כ. ועיין בכ"מ שם. ג) בפיה"מ גיטין (ספ"ה): דע שזה הדבר המפורסם בכל המקומות שיהיה הכהן קורא בבית הכנסת ראשון בין שיהיה ת"ח או ע"ה, הנה הוא דבר שאין לו שורש בתורה כלל ולא נזכר זה בש"ס ולא היא זאת הכוונה וכו' ואני הפלא ופלא מערי הגלות (ס"א צרפת) שנוהגים בזה המנהג אחר היותם בריאים מחולאי המנהגות ומדעות האחרונים ודרכיהם ואין אצלם אלא ענינים ניאותים ללשון התלמוד (א"ה: עיין בב"י יו"ד סוסי" קצ"ג בשם הראב"ד, ובשו"ת יבי"א ח"ו חיד"ר סי' כ' אות ב' והבן. וע"ע להרמב"ם פ"א מהלכות איסורי ביאה ה"ז) ואינו יודע מאיזה מקום בא להם זה ההפסד וכו' ע"ש. ובחיבורו (פ"ב מהלכות תפלה הי"ח) פסק בקצרה:

^[1] תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב - תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב - תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב

וקנה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס : 861 חודפס ע"י אוצר החכמה

^[2] תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב - תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב - תלפיות למזרח ומערב ולכל הארצות היה מושיע ורב

וקנה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס : 860 חודפס ע"י אוצר החכמה

וּקְנָה

ומנהג פשוט הוא היום שאפילו כהן ע"ה קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל. ע"ש. כי לא ברעש ולא ברוח ולא באש ה', ודרכיה דרכי נועם כתיב. והוא גברא דמאריה סייעיה שכל העם עונים אחרי ספר משנה תורה מקודש מקודש כמ"ש הגרי"ח הג"ל. ואיתנח סימנא: הר"מ במזל – שספריו וחיבוריו נתקבלו במזל טוב.

ושמעתי מפי אבא מארי הגאון זצ"ל בשם רבו מוהרח"ן ז"ל שאין חריפות הלשון קובעת את עצם הדברים, לכתוב ולק"מ, וליתא, ושיבוש הוא וכו' (ואדברא החריפות גורמת לתגובה נגדית וכנ"ל), רק עצם הדברים אם כנים הם יתקבלו לאון השומע, אפילו ייכתבו בדרך ענוה כגון ולענ"ד אחר המחילה וכו' כי און מילין תבחן (ר"ת אמת). ורבותינו הראשונים התבטאו לפעמים בחריפות, כגון מה שאמר ר"ת נגד דעת סבו רש"י "שכל המאכיל אונא סרוכה באומא מאכיל טרפות לישראל" (תוס' חולין מז). וההלכה כרש"י להתיר כמבואר בש"ע יו"ד סי' ט"ז ס"ד. וכן הרא"ש בכתובות (פי"ג סי' ו') ^[דרוש מקור] השיג על דברי הרמב"ם וכתב אמרי נואש הם, ומרן בכ"מ (פי"ב מהלכות אישות הי"ח) תירץ כל קשייתיו ופסק בש"ע אה"ע (סי' צ"ג סי"ח) כהרמב"ם, ועיין בבית שמואל שם (אות כ"ט). והגאון פרח"ח ז"ל שהיה חריף מאוד ולא נשא פני איש, וכל דבריו סלת נקיה בעינין וך ונקי כמפורסם, חריפותו גרמה לו שחכמי מצרים בירכו את ספריו בחייו (כמובא בשו"ת גינת ורדים), מפני שדיבר בחקיפות בריתחא דאורייתא נגד מרן ז"ל ושאר ראשונים. אמנם לאחר פטירתו הכירו כולם בגדולתו והתירו את החרם (עי' בשם הגדולים), ומ"מ בש"ע החדש לא נדפס ביאורו בשלימות רק קטעים קטנים. ובא וראה ענוות החיד"א ז"ל בכל ספריו, ומשנתו משנת חסידים שלא לדבר בגנות מחברים וספרים מעולם, רק ברמו הרומו על האר"ש (ראה בשה"ג ערך בנימין זאב ומגדל עז ועוד) וזכה שיש מקומות שקיבלו הוראותיו כקבלת דברי מרן, וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, ומתוך חביבות נקרא מרן החיד"א. והגר"א ז"ל בשנות אליהו נזהר שלא להביא פירושי המפרשים ולסתור אותם שלא יתכבד ח"ו קלונם (כ"כ עליו תלמידיו). ובביאורו לש"ע כותב "צריך עיון" על דברי מחברים אחרונים, ואינו משתמש בלשון, "וליתא" "ושיבוש הוא", וכדומה. רק לעיתים רחוקות יצא מגדרו כגון בענין איסור חדש (ביו"ד סי' רצג סק"ג), ובענין הפילוסופיא (שם סי' קעט סק"ג), ובענין תרנגולת שקראה תרנגול (שם סק"ח) ועוד, ונער יספרם.

ובכלל זה שלא יכתוב על דברי המחברים ז"ל בלשון "ואין דבריו מוכרחים" ולדחותם כלאחר יד, כי אמנם אפי' לא יהיו דבריהם מוכרחים, מ"מ סברת רבותינו ז"ל תורה שלימה היא (כך שמעתי מאבא מארי הגאון זצ"ל). רק אם הקשו קושיא על דברי הפוסקים שקדמום, או שדעתם היא דעת מיעוט וכדומה, רשאי המעיין להעיר שאין הקושיא מוכרחת ואין הדברים מוכרחים ונקטינן כרבים. אבל להעמיד דעתו וסברתו נגד רב מפורסם בטענה ש"אין דבריו מוכרחים" וממילא סברתו היא עיקר, מהיכא תיתי, ואיפוך אנא. ואם רואה המעיין קושיא בולטת על דברי גאון מפורסם, אל ימהר להחליטה ולדחות דברי הגאון מפני כך, כי רובא דרובא הקושיא היא שיבוש, שלא היו הרבנים שמשגי עליהם בעלי עינים טרוטות, שלא ירגישו בגבשושית העומדת לנגדם, אלא שהוא לא ירד לסוף דעתם. וזה בדוק ומנוסה, וכ"ש וק"ו שלא יתרגל אדם במדה רעה מדת העקשנות, שיעמוד על דעתו ועל דבריו בכל מחיר, ועל זה אמרו חז"ל בתנא דבי אליהו רבה (פ"ו) בימי מלכי ישראל ובימי מלכי יהודה הגדולים הולכים ויושבים לפני המלכות, ונותן הפחות את עיניו במי שהוא גדול ממנו ואומר לו: אע"פ שאתה אומר כהלכה ואני איני אומר כהלכה יעברו דברין ויתקיימו דברי, אפילו כל העולם כולו יחרב. וכן בדורות האחרונים וכו'. ע"ש. ישמע חכם ויוסף לקח.

אוצר החכמה

וּקְנָה

וּקְנָה

וּקְנָה

ט) **הכלל התשיעי, לברוח מזמורות זר בכרם ישראל**. אין להרבות המרכאות ובסימני פיסוק, סימן שאלה, וסימן קריאה, שאלה וקריאה, קריאה ושאלה, סוגריים מרובעים בתוך סוגריים עגולים ולהיפך, ריבועא דאתי מגו עיגולא ועיגולא דאתי מגו ריבועא, מרכאות ומרכאות כפולות, הדגשות מיותרות, וכהנה וכהנה. היו חכמים שציינו כל ספר במרכאות, וככה כותבים: ה"משנה ברורה" וה"כף החיים" וה"משפטי עזריאל", ויש מוספים לכתוב ה"רמב"ם" וה"רמב"ן" וה"טור" וכו' להג הרבה יגיעת בשר. פעם ראיתי מסכת ראש השנה מפוסקת עם הסכמת הגרא"י קוק זצ"ל, אבל הפיסוק היה עובר כל גבול, ועשו כללים בראש המסכת, מתי סימן שאלה קודם לסימן קריאה(? !) ומתי להיפך (! ?) ומתי מרכא כפולה ומתי מרכאות פשוטות ועוד ועוד, מה שלא נשמע בשום ספר אף "המרעי" ביותר ואחרי הכל דברי הגמרא נשארו כספר חתום בפני מי שאינו רגיל בה. ומה הועילו חכמים בסימניהם? מר אבא זצ"ל היה ממעט בסוגריים ואומר לי: תראה את מרן בב"י שאינו עושה סוגריים כלל (כל הסוגריים ניתוספו בדפוסים אחרונים) ודבריו נקראים יפה.

אמנם הפסיק והנקודה עוזרים מאוד להבנה, והגאון רב פעלים ועוד, ספריהם מלאים בפסיקים, ואין בודקין מן המזבח ולמעלה. וראה במחזור אשכנז בסדר יום כפור קטן (ער"ח) שמובא שם פיוט מר"י ממודינא בזה"ל: "יום זה יהי משקל כל חטאתי/ בטל במיעוטו כרמות ירח/ היום לבד מספר זכויות/ ירבה ויצין ציץ ויהי פורח". והרב עץ יוסף שם (בסידור אוצר התפלות דף תל"ט ע"א) נדחק בפירושו, אך באמת צריך לשים פסיק קטן אחרי תיבת "היום" ולקרוא "בטל במיעוטו כדמות ירח היום" כלומר, כדמות ירח בערב ראש חדש שאינו נראה מחמת דקותו. (ומפני לחץ החרוז והמשקל הוצרך הפייטן לדחות תיבת "היום" למטה). ופשוט. ומכל מקום להרבות בסימני שאלה וקריאה ומרכאות וכו' אינו מן הראוי, שמיעוטן יפה ורובן קשה, ובפרט במאמרים תורניים. (במאמרי זה הרשיתי לעצמי להרבות קצת בסימנים הג"ל כיון שמיעד לקהל רחב של קוראים, וסליחתם אבקש).

י) **הכלל העשירי, לסכם את הדברים בסוף המאמר ולכתוב הכלל העולה**, וא"ץ לעשות כן בסוף כל דיבור (כדרך שו"ת צמח צדק ליבואוויטש) אלא בסוף המאמר כולו, שיועיל לקורא לזכור עיקרי הדברים, ויועיל גם לכותב שלא ישחכת שום פרט בעור העיניים רעננים בזכרונו. ושמעתי ממר אבא זצ"ל ששמע מרבו מוהרח"ן זצ"ל שבכוונה לא רצה לכתוב הכלל העולה בסופי תשובותיו, שלא יבואו אנשים פשוטים לסמוך עליו להלכה, כי היה מיראי הוראה מאד, רק המעיין ומסכים על אמיתתן של דברים יסמוך על עיונו ויפסוק. אולם בזמננו שרבו קצרנים ופסקנים לצבור, נכון מאד שהת"ח האמיתיים לא יחבאו אל הכלים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.

יא) **הכלל האחד עשר, לחזור על הדברים לאחר הכתיבה, לפני שישלח את המכתב** או יפרסם את הדברים בדפוס (ואפי' לפני שיסגור את פנקס של חידושי תורה שלו), כי פעמים רבות אדם כותב לפום ריהטא ובלי עיון, ובחזרה יתגלו שגגותיו. והרמב"ם במאמר קידוש השם כתב כי "מה שיחוק האדם ויכתבהו על ספר, ראוי לו שיחזרהו אלף פעמים אילו יתכן זה", וקרא על מי ששלח אגרת בטופס ראשון והפיץ אותה בצבור "שלח חשך ויחשיך" וכיום נתפרסמו קטעים רבים מספר היד החזקה מכי"ק רבינו הגדול הרמב"ם, ורואים כמה מחיקות וחיקונים עשה בדבריו לפני שימסרם לצבור. וכן בפירוש המשנה יש מקומות שעשה בדבריו ארבע מהדורות (!) נאה דורש נאה

^[1] חדשטה בריוולעזית מסך - ל'חדשטה איכותית ה'דפס ישירות מן ה'חכמה

^[2] וקנה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס: 863 חודפס ע"י אוצר החכמה

^[3] חדשטה בריוולעזית מסך - ל'חדשטה איכותית ה'דפס ישירות מן ה'חכמה

^[4] וקנה לך חבר כהן, יגאל עמוד מס: 862 חודפס ע"י אוצר החכמה

מקיים.

יב) הכלל השנים עשר, ללמוד כתיבה בימי הנעורים כשהשכל עדיין שקט לקלוט וללמוד. ולא לזלזל בחידושים ודיבורים קלים, ואפי' הערה קטנה בגמרא הרב ימריך את תלמידו לאמר: "שאלה יפה שאלת, תביא פנקס ואכתבנה לך". כי במשך הזמן מגדיים יעשו תיישים. וכך נהגו חכמי ספרד כמו שראינו למעלה בבניו של ר"ש הנגיד, והרמב"ן חיבר את ספר המלחמות בגיל ט"ז שנה, והרז"ה חיבר ספר המאור בגיל י"ט שנה. ומתוך לשונם אתה מכיר שהיו רגילים במלאכה זו (מלאכת הכתיבה) משחר נעוריהם. מה שאין כן אם נחכה לכל בחור עד שיגדל בתורה ויוכל לעשות "חבורות" ומערכות, הוא לא ידע איך לסדר את הדברים ובמה להתחיל ובמה לסיים, מאחר שלא התחיל מן הקל אל הכבד, ותופס הקס'ת לא יעמוד. ויש כאלה שכותבים לפי עומק חכמתם והם מרגישים שלא פירשו כל הצורך, כגון הגאון מהר"ם שיף ז"ל שכותב "ואין לומר" בתוך "ואין לומר" כמה פעמים, עד שילאה הקורא להבין תנא אהיכא קאי, אם בדחייה או בהוכחה או בקושיא או בחירוק. וכן מרגישים זה אצל הגאון עמוד ההוראה בעל פרי מגדים, שלשונו קשה מאד וצריכה לפירושים. אבל כשיתרגל הילד מילדותו לכתוב דיבורים קלים ופשוטים. יעלה לאט לאט מן הקל אל הכבד ויכתוב דיבורים ארוכים ומורכבים ומסובכים בשפה קלה ומובנה, חן הוצק בשפתותיו. וצא וראה כמה דיבורים קצרים כותבים רבותינו בעלי התוס' ולא זלזלו בהם מחמת קלותם. ולא עוד אלא שהמחדש "חבורה", השומעים יסלחו לו מפני "בנייני הפאר" "שבונה" שלא יהרס אותם על נקלה ויעלב, והמקלקל "בחבורה" פטור, אבל דיבור קצר קושיא או תירוץ השומעים ידונו לגופו של ענין וממילא רווחא שמעתא. וממש יתרון החכם מן הכסיל הוא במלאכת הכתיבה, כמו שמותר האדם מן הבהמה בכח הדיבור (ורמזו בר"ת ומותר האדם מן הבהמה אי"ן, אמירה ידיעה נשמה).

והגאון העצום ר' זלמן מווילנא תלמיד הגר"א, שהיה כל התלמוד והרמב"ם והטור וכו"י במוחו כמונחים בקופסא, והיה בעל זכרון מדהים ומוח פורה שהפליא את רבותיו, אין לנו ממנו כמעט שום דבר בכתב, ועמו תמות חכמה, מלבד כמה הערות מעטות שנדפסו בשמו בס' תולדות אדם, וגם הן חלק גדול מהם לקוחים מספרים אחרים או שנתפרסמו בעולם התורה בשם אחרים, ואביא כאן כמה הערות שרשמתי בגליון ספר תולדות אדם (דפוס צילום א"י תשל"ב)

ח"א פ"ב (די"א ע"א) הפירוש בפסוק וישא לו יהודיע נשים שתיים, מקורו בברכ"י אה"ע (סי' ל"א סק"ז) בשם הגאון מהר"א יצחקי ז"ל. ומהר"ץ חיות ביבמות (נט.) ייחס פירוש זה למהר"ז מווילנא בטעות, מפני שהוכא בס' תולדות אדם.

שם ספ"ד (די"ט ע"א) אח"כ מצאתי בס' מ"ם. נ"ב מטפחת ספרים להיעב"ץ (פ"ט אות צ')

ספ"ה (דכ"א ע"א) מקור דברי הרמב"ם שהמתכבד בקלון חבירו וכו' בירושלמי חגיגה ובב"ר. נ"ב קדמו בזה הפר"ח בס' מים חיים.

ספ"ו (דכ"ו ע"ב) ואם בעסקי עוה"ז כל משכיל בוחר לנפשו דרך היתור בטוח וכו' נ"ב הוא לשון הר"ן בשו"ת הריב"ש סי' ש"ץ והובא בב"י או"ח (סי' תרך)

פ"ז (דכ"ח ע"ב) פתשגן המשל לאמת יולד בן ויאמר להמון וכו' נ"ב הועתק מס' לישירים תהלה לרמח"ל וצ"ל.

פ"ח (דל"א ע"א) והנה רבים המתחכמים המה ראו זה המאמר כן תמהו וכו' נ"ב עיין בס' הברית ח"א (מאמר ט"ז פרק ג')

חזיון נבואה

ספ"ח (דל"ג ע"ב) כל אחד אומר אני הוראה בספר הזוהר ולי נפתחו שערי הקבלה הרבה יש לדבר מזה אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' נ"ב לשון הנוכ"י קמא (חיו"ד סי' צג) בשינויים.

חזיון נבואה

ספ"ט (דל"ז ע"א) הסימנים בשם רבי זלמן גורו אילנא ודובב שפתי ישנים, הם ממהר"ם שי"ף בשם רבנו בכ"י. ע' בדרושים נחמדים שבסוף ספרו (ונדפסו בסוף מסכת חולין ווילנא אחרי חי' מהר"ם שי"ף, די"ג ע"א).

חזיון נבואה

פי"ב (דמ"ז ע"א) ואיך לא יבוש מי ששנה ולמד אם ישאלנו בסידור תפלה וכו'. נ"ב לשון הרב חות יאיר בהשמטות לסי' קכ"ד ע"ש.

שם (סע' ב') צוואה אחת שצוה חכם גדול את בניו וכו'. נ"ב הגאון בעל דבר שמואל (אבוהב) בהקדמה בקונטרס משמרת הקודש ע"ש.

חזיון נבואה

שם הנח לאלו בעלי הגימטריאות ובעלי הנוטריקון וראשי התיבות ויעשו בהם כרצונם וכו' עד "שמעורבים בחרצנים וזגים ושמרים". נ"ב לשון הישר מקנדיא בספר אילים שלו דפוס ישן עמוד ס"ג.

פי"ג (ד"ן ע"ב) התואר להרמב"ם "הזוקף כפי האפשר את כפיפתנו" לקוח ממאור עינים לר' עזריה מן האדומים (ראיתי לפי שעה), וגם הרעיון שדברי הזוהר בעון שז"ל הם דרך הפלגה לאיים וכו' כ"כ במאור עינים מהדורא קמא, והובא במ"ע הנדפס מחדש בהקדמת המו"ל עמוד 5.

פי"ד (דנ"ב ע"ב) והנה חכם אחד מבני עמינו אשר בפועל היה ירא ה' כאשר העיד עליו החכם יעב"ץ וכו' וכבר גדול בדורו צעק עליו וכו'. נ"ב הכונה לר"ע מן האדומים, עיין מטפחת ספרים דל"ג ע"ב (הובא בכתבי ר' מתתיה שטראשון סוף עמוד קעד בהערה), והגדול שצעק עליו הוא הגאון מהר"ל מפראג בבאר הגולה כידוע.

סוף פי"ד (דנ"ו ע"א) מה שפירש נצחוני בני מלשון נצחיות, כמדומה שראיתי בס' ערוגת הברשם וקדוק לר' שמואל ארקוולטי ז"ל (וכעת אמ"א), ועיין מהר"ץ חיות ב"מ (נט:). וכיוצ"ב כתב מהרש"א בח"א (פסחים קיז.) לפרש ניצוח מלשון נצח ע"ש.

^[1] חדפסה ברולועיזית מסך - חדפסה איכותית חדשט ישירות מן חתכנה

וקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 865 חודפס ע"י אוצר החכמה

^[2] חדפסה ברולועיזית מסך - חדפסה איכותית חדשט ישירות מן חתכנה

וקנה לך חבר כחן, יגאל עמוד מס: 864 חודפס ע"י אוצר החכמה

יְקָנָה

במראה מפורש שחור על גבי לבן. ידוע שספר מדבר קדמות למן החיד"א נרפס לראשונה בליוורנו תקנ"ג, וביאור הגר"א לאו"ת נרפס לראשונה בשקלאוו תקס"ג. ועכשו אערך לפניך דברי בני הגר"א ז"ל בהקדמתם לביאור מר אביהם הגאון על ש"ע או"ח בשיטת הלימוד, ולעומתם דברי החיד"א במדבר קדמות (מערכת ח"ת אות טו"ב) בשם הרב אברהם קונקי ז"ל שחי לפניו כמאה שנה, על חכמות התורה:

מדבר קדמות

החכמה הראשונה שיהיה בקי בכ"ד ספרים עם הנקודות והטעמים, ערוכים בכל ושמורים לעז אותם ללועזים, ואת האמים בשוה קריתים ואת הזוים, עד שיבדקו אותו בכל אלה ימצא בדוק, ועל צבאם דגל חכמת הדקדוק.

החכמה השניה שתהא משנתו שגורה בפיו עם כללות פירושיה המפורסמות, ועל צבאה דגל גירסותיה השלמות....

החכמה החמישית דרכי העיון בים התלמוד והתוספות. ומתנאיה שיהיה קל העיון חוצב להבות נעים הויכות בפנים צהובות מודה על האמת אפי' שיצא מפי החינוקות, ישר העיון ושונא הקושיות....

הקדמת בני הגר"א
בראשונה הזהיר (הגר"א) לעבוד עבודתו יתברך להיות בקי בראשונה בכל כ"ד ספרים עם הנקודות והטעמים, ערוכים בכל ושמורים, עד שברק אותם בכל אלה, ועל צבאם דגל חכמת הדקדוק.
אחר צוה להיות ששה סדרי משנה שגורה בפיו עם כללות פירושיה המפורסמות. ועל צבאה דגל גרסותיה הנכונות.
אחר הזהיר על דרכי העיון בים התלמוד, ולעיין היטב בפירש"י כי הם נכוחים מאד למבין ובחידושי בעלי התוספות ז"ל.
מתנאיה שיהא ישר העיון, שונא רב הקושיות מודה על האמת אפילו מפי חינוקות של בית רבן....

חלילה לנו מחשוד בבני הגר"א זצ"ל ב"גניבה ספרותית", אלא כיון שראו ששיטת אביהם הגאון ז"ל מתאימה בכל לשיטה הספרדית, שכבר כתובה וערוכה לפניהם בצחות לשון וחרוזים פים מהר"א קונקי ז"ל מלאם לבם לקחת משם ולשים בכליהם, כי סדנא דאמת חד הוא.

כיצד למד הגר"א את השיטה הספרדית? הוא הפסיק בגיל שבע את הלימוד מפי סופרים, ושקד על לימוד מפי ספרים. שאב את דרך העיון מרש"י ותוספות והראשונים ומרן הב"י, ועמל להבינם על בוריים ועל אמיתתם. וצירף כל זאת לתכונה האשכנזית לחקור לכל תכלית ולהתעמק בכל דבר, וככה הוציא פרי לתפארת ויצמח ויהי לגפן אדרת. כי כידוע האשכנזים מרוב עמקותם אינם יכולים לבטא בשפתים ולא לכתוב בקולמוס העומק השוכן תוך לבם (כמ"ש בס' קורא הדורות הבאתיו בס' איש מצליח ח"א הנד"מ, בסופו דס"ט ע"ב), ולעומתם הספרדים אוהבים את הפשטנות והפשטות. ושילוב שניהם ביחד הוא ברכת ה' שאין להעריך את טובה ואת יופיה.

ומעודי תמהתי כשלמדתי בס' תורה תמימה להגאון ר' ברוך אפשטיין זצ"ל, שהלשון כ"כ רחבה ומוסברת ומבוארת, ונדמה כאילו זה סגנונו של הרב כנה"ג. ובשום אופן לא יכולתי להאמין

של.

יְקָנָה

ריש פט"ז (דנ"ח ע"א) למען דעת כל עמי הארץ וכו' לקוח מספר מאור עינים פנ"ה (כתבי ר"מ שטראשון עמוד קע בהערה)

ח"ב פ"א (דף ה' ע"ב) מה דהביא ראייה מקרא דמשלי עושה כולם ה', קדמו יד מלאכי סי'

בהשטטות מח"א (דכ"ד ע"ב) מה שהביא ראייה מהירושלמי דסוכה על פסוק גוים ואלהיו, כבר הביא ראייה זו הגאון מהר"י אלמושנינו בשו"ת עדות ביהוסף (ח"ב סי' לב), והוא עצמו הרב הדרשן ששאל להגאון שער אפרים, ותשובתו אליו ראה בשו"ת שער אפרים סי' ס"ה. ע"ש.

שם (דכ"ה ע"א) העיר על הש"ך ביו"ד סי' קנ"ט שלא ראה דברי הרמב"ם בהלכות ממרים (פ"ג הכ"ג). נ"ב כבר הרגיש בזה בנקודות הכסף שם.

שם מה שהגיה בלשון הרמב"ם "אלא" מחכמיהם, כ"ה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' קיו)

ע"ש.

יְקָנָה

הראיתין בעיניך כמה חידושים בס' תולדות אדם שמקורן בספרים אחרים חדשים גם ישנים, ואילו הגר"י עצמו היה כותב חידושי מ' ידוע איזה עושר בלתי נדלה היינו מוצאים באוצרותיו. כמו שמצינו אצל גאוני הספרדים החיד"א והגר"ח פלאגי"ח והגר"ח מבבל ז"ל שכל אחד מהם חיבר קרוב לששים ספרים, וחיבוריהם הפכו לגנסי צאן ברזל בהלכה ובענייני מוסר ומדות ואגרות ומדרשים ועוד. והמסתכל בעין חדה בס' תולדות אדם מראשו ועד סופו יראה שמשבח מאד לימוד הספרדים, ובפ"ג העתיק דברי הגאון יעב"ץ (כמדומה הוא בס' מגדל עז) שיפה כח הספרדים שלומדים תנ"ך ואח"כ גמרא על הסדר וכו' והגאון של"ה ביוי העמודים כתב: חיי ראשי בזכרי נחתכו בני מעי וכו' שעברתי דרך אמשטרדם והייתי בבתי מדרשות שלהם וראיתי שהקטנים לומדים מקרא מבראשית עד לעיני כל ישראל ואח"כ כל הכ"ד ואח"כ שיתא סדרי משנה ואח"כ מתחילים ללמוד גפ"ת וגדלו והצליחו וגם עשו פרי (אמר הכותב, מבניהם גדל הגאון המפורסם ר' אברהם הכהן פימינטיל מח"ס מנחת כהן, שאין ערוך אליו בסדרנותו ויושר עיניו ובקיאותו. וכן הגאון הרמ"ז מח"ס קול הרמ"ז על המשניות, שעליו כתב הגאון ר' דוד פארדו שדבריו עמוקים כדיבורי התוס'. ועוד) ואני בכיתי ע"ז למה ועל מה זה לא יעשה כן בארצנו, הלאי שיתפשט מנהג זה בכל תפוצות ישראל וכו', והרב בעל שפתי ישנים כתב שראה בבתי מדרשות של הספרדים באמשטרדם ילדים רכים וקטנים כחגבים אבל היו בעיניו כענקים ברוב בקיאותם בכל המקרא ובחכמת הדקדוק ובכחם לחבר חרוזים ושירים ע"פ המשקל ולדבר צח בלה"ק אשרי עין ראתה כל אלה וכו' עש"ב. ובאמת כי הלבבות נתמעטו בדורותינו אלה, ואם לא יתחיל ללמוד גמרא עד שיגמור כל התנ"ך והמשנה כבר הגיע הבחור לפרקו, עכ"פ נקוט מיהא פלגא ללמוד כל חמשה חומשי תורה בטעמיה ודקדוקיה עם פירש"י לפני הכניסה לעולם הגמרא, וגם למדנו שחינכו את ילדי הספרדים לכתיבה מילדותם לחבר שירים וכו' ואנן בדידן נלמד לחנך אותם לכתיבת חידושי תורה בשפה ברורה.

וחדשות אני מגיד ששיטת הגר"א בלימוד שכל כך הרבו לדבר עליה כותבי תולדותיו, היא בעצם השיטה הספרדית מדורי דור. ולא בחידות אדבר אליך ידידי הקורא, ולא ברמזים, כי אם

שהמחבר הוא אשכנזי, שלשונם עמוקה מאד והוא ז"ל מרחיב ומסביר ומכפיל הדברים כאיש ספרדי. (ואותו דבר גם אצל מור אביו הגאון ר' יחיאל מיכל אפשטיין בספרו ערוך השולחן). עד שראיתי בס' פאר הדור ח"א (עמוד ל"ה הערה 9) שהביא מספר מקור ברוך להר"ב אפשטיין ז"ל שכתב כי שורש משפחתו מגלות ספרד ונקראת בתחילה "בנבנשתי" ובגלות ספרד נחלקו לשתיים, חלק התיישבו בטורקיה וחלק בגרמניה בעיר אפשטיין שבמדינת הסן והחליפו את שם משפחתם מבנבנשתי לאפשטיין ע"ש. (וע"ע בס' שרי המאה ח"ו עמוד 85) אז אמרתי אכן נודע הדבר, שהתכונה הספרדית נשתמרה בקרבם מאות שנים. ואתנח סימנא, "אפשטיין" שאוהבים את הפשט, אפשטא דמילתא. וכן הגאון חזון איש ז"ל המפורסם באהבתו את הפשט, היה מזרעו של הגר"ר אריה לייב אפשטיין בעל הפרס כמ"ש בפאר הדור שם.

אך צריך להזהר מאד שהפשטות לא תהפך לשטחיות ולהבנה שטחית. ואביא כאן ארבע דוגמאות מס' תורה תמימה שבמחכ"ת אגב פשטותו לא ירד לעומק הדברים. (א בר"פ חיי שרה הביא מהגמ' (ברכות יח). דכיון שמוטל עליו לקבורו כמוטל לפניו דמי שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו "ונאמר ואקברה מתי מלפני" (בתו"ת העתיק ואומר ואקברה מתי מלפני), ותמה הרב ז"ל מאי ראייה מיייתי מן ויקם אברהם, הא אדרבא היא ראייה לסתור שהרי באותה שעה שקם היתה לפניו, עד שמצא גירסא מאירת עינים ברקדוקי סופרים. עש"ב. נראה שהבין הרב ז"ל מלשון "ונאמר" או "ואומר" שהיא ראייה נוספת, ובמחכ"ת ל"ד שאינה ראייה אחרת אלא שיעור הלשון כך: שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו (ואעפ"כ אומר) ואקברה מתי מלפני. אלמא אע"פ שקם מעל פני מתו כיון שמוטלת עליו לקבורה כלפניו דמי. וכן מפורש להדיא בפרש"י ברכות שם. וכיוצא"ב תמצא בברכות (נד:): כמה פעמים "ואומר" על כוונה זו, ע"ש בענין ארבעה צריכין להודות. וכן בפסחים (ו' סו"ע"ב) ואומר ויחפש בגדול החל וכו' ואומר בעת ההיא אחפש וכו' והכל ראייה אחת. ופשוט. (ב בפרשת וארא (פרק ח' אות ה') בפסוק אצבע אלקים היא, כתב הרב תורה תמימה דמשמע מכאן דבכלל לקו במצרים באצבע, "וכן כתב בעל ההגדה כמה לקו באצבע", ויש להעיר שבמכת דבר כתיב יד ה' הויה. ואפשר שבכל מכה לקו באצבע אחת, ובמכת דבר שהיא החמישית לקו בחמש אצבעות לכן כתיב בה יד. עכת"ד. ולא שת לבו במחכ"ת שזה נגד בעל ההגדה, שהרי בהגדה מפורש כמה לקו באצבע עשר מכות, ומזה למד המגיד שעל הים לקו חמשים מכות (וע"ע בב"ב קטז). ובשמות רבה פכ"ג אות ט), ולדבריו לקו באצבע רק מכה אחת, ולפ"ז על הים לקו חמש מכות. ואם דבריו כפי פשט המקרא למה הזכיר בקושיתו דברי בעל ההגדה, ולא עוד אלא שלפי הפשט לק"מ דבין יד ובין אצבע הכל כינוי לגבורתו של הקב"ה והכל אחד. ג) בר"פ קדושים (פי"ט אות ט') הביא קושית האחרונים על יעקב שהזכיר שם אביו יצחק, וריו"ס אמר מעשה באבא חלפתא וכתב הוא ז"ל: אני תמה בכלל מי מלל לרבותינו דיש בזה בכלל איסור מוחלט, והלא במקור הדברים בברייתא דקידושין מבואר מפורש שאין בזה כל איסור רק מדה או מנהג לבר ורק איזו חכמים נהגו כן ורק ברבים בעת דרשה בפני קהל ועדה וכו' וכיון שאין איסור בזה שוב אין להקשות ממה שמצינו וכו' ככל מדה ומנהג שזה היה מחזיק בה וזה לא החזיק. וצ"ע רב מג"ל להפוסקים וכו' וצע"ג. ע"ש. ובמחכ"ת לו עיין בסוגיא דקידושין (לא:): שורה אחת אחרי הברייתא שהביא, היה רואה שהגמרא מקשה אהא דקתני ברייתא " תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו", אבוה דמאן, אילימא אבוה דמתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא. ופירש"י אטו תורגמן לאו בר חיובא לכבד את אביו הוא. ע"ש. הרי מבואר מפורש דחיובא איכא וזה בכלל כיבוד אב, שאם זה רק סלסול בעלמא מה קושיא על התורגמן, ומה לשון "חיובא" דקאמר. וקושית האחרונים במקומה עומדת. (ד בתורה תמימה על מגילת אסתר (פרק א' אות ט"ו) נתקשה בפירש"י מגילה (יב). בד"ה מתחוטטות, שלפי

דבריו אינו מבואר כלל הראיה מהפסוק אבני נזר מתנוססות. ע"ש. ואילו עיין בדיבור שאחריו בד"ה וכן הוא אומר וכו' שעל נסיונות הרבה הן באין וכו' היה רואה שאמרתיו של רש"י ז"ל כאבני נזר מתנוססות. ותשקוט הארץ.

הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל שקד מאד על ספרי חכמי הספרדים ומביא וקורא מהם בכל חיבוריו. וידוע ומפורסם בעינו הוך והעמוק. והערותיו הקצרות בגמרא המסיימות בצ"ע, הן ע"פ רוב כמו הר גבוה שאין דרך לנטות ימין ושמאל. ואעפ"כ לפעמים החריפות היתירה במחכ"ת גורמת לו ז"ל לנטות מהפשט. לדוגמא: הש"ך ביו"ד (סי' סט סק"ל) הביא דברי הרמ"א בתשובה (סי' קלב) שנשאל עמ"ש הר"ן והביאו בתורת חטאת שלו שיכול להדיח הבשר לקדרה במי פירות, ודקדק הרב השואל הא הדחה ראשונה לא. ושאל, מה טעם? והשיב הרמ"א דאפשר לומר דשאר משקים מטרשי ליה (מקשים את הבשר). ועל זה העיר הש"ך בשתים. א', דליתא בר"ן אלא בתוס' חולין (לג.). ועוד, דהתם מוכח בהדיא דמיירי בהדחה ראשונה. דאם לא כן, הדרא קושיא לדוכתא שהרי הוכשר הבשר בהדחה קמייתא. ומ"ש התוס' לקדרה היינו לאפוקי צלי, דלא בעי הדחה כלל. (ולא כמו שהבין הרמ"א דלקדרה היינו לאפוקי הדחה ראשונה). עכת"ד. ויישב הגרע"א זצ"ל דכוונת הרמ"א בתורת חטאת, דודאי דעת התוס' בין בהדחה ראשונה ובין בהדחה אחרונה מותר במי פירות אלא דאנן סמכינן לדינא על התוס' בהדחה אחרונה דליכא מאן דפליג, אבל בהדחה ראשונה לא, דשמא התוס' סברי דטעם ההדחה משום דם בעין ולכך מותר גם במי פירות, אבל לטעם האומרים שהדחה משום ריכוך י"ל דמי פירות לא מהני (דמטרשי ליה), וממתני' גופא אין ראייה ד"ל דמיירי לצלי כתירוצא קמא של התוס'. עכת"ד. ודבריו נכונים מאד ליישב דינו של מור"ם אך לומר שזוהי "כוונת הרמ"א בתורת חטאת", במחכ"ת הרמ"א לא כיוון לזה, שהרי הוא כותב (לפי העתקת הש"ך) "שאלת על מה שכתב הר"ן והבאתיו בת"ח שלי דיכול להדיח הבשר לקדרה במי פירות, ודקדקת הא הדחה ראשונה לא, ושאלת טעמא. ואפשר לומר, דשאר משקים מטרשי ליה". ומבואר דלשון "ודקדקת" מוסב על דברי הר"ן, שהשואל דקדק כן והרמ"א מסכים לו בעיקר הדקדוק ונותן טעם בדרך אפשר דשאר משקין מטרשי ליה. ואם כדברי הגאון ז"ל היה לו להרמ"א לדבר במראה ולא בחידות שהדקדוק אינו כלום, דכוונת הר"ן (או התוס') לאפוקי לצלי, ואין חילוק בין הדחה ראשונה לשניה, אלא דאנן לא נקטינן כהר"ן להקל בהדחה ראשונה משום דחיישינן דמי פירות מטרשי ליה. וגם מה לשון "ואפשר לומר" אם הוא נותן טעם לדברי עצמו, הול"ל טעמי הוא כך, ותו לא.

סוף דבר, ההבדל בין העיין ובין הפשטנות מחד גיסא והחריפות מאידך גיסא, בדוגמא אחת מחכמת ההנדסה: הפשטן יכול לחשוב שריבוע שארכו אמה על אמה יהיה שטחו ארבע אמות כהיקפו, ואיננו תופס ההבדל בין שטח להיקף (ועי' תוס' סוכה ח). והחריף יפלפל ויעשה ק"ו ומה חמש על חמש שהיקפו עשרים שטחו כ"ה, אמה על אמה שהיקפו ארבע לא כ"ש שיהא שטחו חמש אלא דאמרינן דיו ויהא שטחו ארבע. והאמת לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שטחו אמה מרובעת. וזהו העיין.

ואתם הרי ישראל ראשי הישיבות רבנן ותלמידיהון ארזי התורה, אחלי רבותי קבלו את האמת ממי שאמרה. חנוכו את תלמידים ושומעי לקחכם על ברכי העיין הישר, כי ממנו תוצאות חיים ותומכיהו מאושר, ובלעדיו יהיו דברי הש"ס והפוסקים כאיגרתא דלא מיקריא וכחלמא דלא

מִיפְשֵׁר, ו**אֲחֵרֵי הָעֵינָן** יִגִּיעַ תּוֹד הַחֲקִירוֹת וְהַהֲגָדוֹת וְהַפְּלִפּוּלִים הַמְּבִרְקִים וּמִשׁוּחִים בִּשְׁשֶׁר. הַלֵּא לֵאמֹנָה כְּמָה פַעֲמִים נִתְקַבְּלוּ בַּמַּעֲרַכַּת "אוֹר תּוֹרָה" מֵאֲמָרִים מֵאֲבִרְכֵי חֲמֵד שֶׁשָּׁעוּ עֲשׂוֹת שְׁנַיִם בְּבִית הַמִּדְרָשׁ וּשְׁמַעוּ שִׁיעוּרִים מִפִּי גְדוּלֵי הַדּוֹר, וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה כְּדוֹגְמָתָם בְּכַתָּב, וּבַהֲבָחָן דְּבָרֵיהֶם כְּכוֹר הָעֵינָן נִתְבָּרַר שֶׁלֹּא הִכִּינוּ לַפַּעֲמִים אֶת הַפִּיטוֹק הַנֶּחָן בַּגִּמְרָא וְרִשְׁיִי. וְמָה גֵרַם כָּל זֹאת? חוֹסֵר הַדְּרָכָה בַּעֲיֹן וְהַדְּרָכָה בְּכַתָּב. בִּינוּ וְדַעוּ נֶאֱמָנָה כִּי הַשִּׁיטָה הַנִּקְרָאת כִּיּוֹם "שִׁיטָה סְפָרְדִית" הִיא הִיתָה לְנַחֲלָה אֲצֵל רַבּוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים וְגְדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים אֲשֶׁכְּנוּזִים וּסְפָרְדִים, אֲשֶׁרִי שִׁיאַחוּז בִּסְנַסְנִיָּה וְאֵכֶל מַעֵץ הַחַיִּים וְחֵי לַעֲוֹלָם, וְהִיתָה לוֹ שְׂמַחַת עוֹלָם.

הֵלֵא כֹה דְּבָרֵי עַמּוּס הַתְּלָאוֹת, מִקּוֹה רַחֲמֵי אֱלֹקֵי צְבָאוֹת, יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ לְטוֹבָה אוֹת, וִירֵאֵנוּ מִתּוֹרָתוֹ וּפְלָאוֹתָ. הַכּוֹתֵב וְחוֹתֵם כִּיּוֹם שְׁנֵי לִסְדֵּר ה' נְסִי, בַּחֲמִישִׁי לַחֹדֶשׁ שֶׁבֶט שְׁנַת נִזְכִּיָּה דוֹדִיךָ "מִיָּין מִישִׁרִים אֲהַבֹךְ" (תִּשְׁד"ס) לִפ"ק.

נאמ"ן ס"ט

עַד כֹּאן מֵאֲמָרוֹ הַמֵּאֻלָּף שֶׁל מֶרֶץ רֹאשׁ הַיִּשִּׁיבָה שְׁלִיט"א בַּעֲנִין כְּלָלִי הַכְּתָב וְהַמְּכַתָּב. אוֹלָם בְּהִיּוֹת וּמִצְאָנוּ עוֹד כְּמָה כְּלָלִים קְצָרִים בְּכָלִלִי הַכְּתִיבָה בְּמֵאֲמָרוֹ עַל דֶּרֶךְ הָעֵינָן שֶׁנִּדְרַס בְּרֹאשׁ ס' יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל ח"ב וַיֵּשׁ בּוֹה מָה שֶׁאֵין בּוֹה, רֵאֵנוּ לִנְכּוֹן לַהֲעַתִּיקוֹן כֹּאן לַחֲבֵר אֶת הָאֵהֶל לִהְיוֹת אֶחָד זוּ"ל שֶׁם:

רְבִים מֵאֲבִרְכֵי זְמַנּוֹ לּוֹמְדִים כְּלָלִי הַכְּתִיבָה בְּבֵית סִפְרֵי יִסּוּדֵי עַל שִׁיבּוּשֵׁיהֶם וּשְׂגִיאוֹתֵיהֶם, בֵּין "הַשְּׂקָרִים הַמוֹסַכְמִים" מִקּוֹבֵל כִּיּוֹם – כִּנְרָה בַּהֲשַׁפְעַת סְפָרוֹת לַעֲזֹ – שֶׁאֵין מִתְחִילִים מִשְׁפָּט בּוִי"ו הַחִיבּוּר, וְכֹל שֶׁכֵּן קָטַע שֶׁלֵם, וְלֹא יִשִּׁימוּ ו' הַחִיבּוּר אַחֲרֵי נִקּוּדָה רַק אַחֲרֵי פִסִּיק. לִכֵּן נַעֲלָמוּ פִּתְאוֹם מֵהָאֻפּוֹק הַבִּיטוּיִים הַיִּפִּים שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בָּהֶם רַבּוֹתֵינוּ בְּרֹאשֵׁי דִיבּוּרִים: וְהֵנָּה, וְאִמְנָם, וְאוֹלָם, וְרֵאִיתִי, וְחִבְטָ עֵינִי, וְחוּזָה הוּיָת, אוֹ אִפִּילוֹ הַבִּיטוּיִים: בֵּרַם, אֲכָן, אֵלֵא, הַמוֹכִיחִים קֶשֶׁר בֵּין קָטַע אֶחָד לַמִּשְׁנָהוּ, אֵלֵא כָּל קָטַע נִפְרָד בִּפְנֵי עֲצֻמוֹ כְּדִמּוֹת הַרְצָאָה. וְטַעוֹת הֵינּוּ בִיד מִחוֹקֵקֵי הַכָּלֵל הַג'ל, וְהָרִי שֶׁלִּשָׁה חוֹמְשִׁים מֵהַתּוֹרָה (שְׁמוֹת, וַיִּקְרָא, בְּמִדְבָּר) מִתְחִילִים דּוֹקָא בּוִי"ו הַחִיבּוּר (שֶׁגַם ו' הַחִיפּוֹךְ מוֹדַכְבַּת מִחִיבּוּר וְהִיפּוֹךְ, וְהִרְאִיָּה מֵאוֹנִקְלוֹס שֶׁאֵינוּ מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוִי"ו הַחִיפּוֹךְ כָּלֵל, וּמ"מ מִשְׁאִיר אֶת הוִי"ו כְּגוֹן: וַיֹּאמֶר, וַיִּדְבֵּר, וַיֹּאמֶר, וּמְלִיל. וְאֲכַמ"ל). וְכֵן מִצִּינוּ נ"ב פִּסּוּקִים בִּפ' שְׁמוֹת (הַחֵל מִן וַיִּשְׁמֹו עֲלָיו שְׁרֵי מִסִּים) שְׁכוֹלָם מִתְחִילִים בּוִי"ו. וְכִבֵּר הָרִגִּישׁוּ בּוֹה מִדְּקָדִקִים אַחֲרוֹנִים, אֲבֵל שִׁבְשַׁתָּא כִיּוֹן רַעַל עַל.

כֵּן כּוֹתֵבִים בְּטַעוֹת "הַרְבִּינוּ תָם" הַרְבִּינוּ חֲנַנְאֵל", וְאִינָם יוֹדְעִים שֶׁלֹּא תִבּוֹא ה"א הַיִּדְיעָה עַם כִּינּוֹי (שֶׁאֵין לוֹ הַסְפָּרְנוּ, הַדּוּדְנוּ, אֵלֵא סְפָרְנוּ, דּוּדְנוּ), וּבִרְאִשׁוֹנִים לֹא נִמְצָא מַעֲוֹלָם רַק רַבְּנוּ תָם, רַבְּנוּ חֲנַנְאֵל, וְכִיּוּצָא, וּבְכָלֵל יִדְעַת הַדְּקָדוֹק יִרְדָּה עֲשֶׂר מַעֲלוֹת אַחוּרָנִית בֵּין כּוֹתֵלִי הַיִּשִּׁיבּוֹת, וְכִשְׂרוּצִים לַכְּתוּב אֲגוּרָת בַּעֲבִרִית צַחָה יִצְטָרְכוּ לַעֲיִין בִּסְפָרֵי מִילּוֹנִים וְכִיּוּצ"ב, שֶׁהֵם שְׁאוּבִים מְכָלִי שְׁנֵי וּשְׁלִישֵׁי מִרְבּוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים רִשְׁיִי וְהִרְמַב"ם וְרַד"ק וְזוֹלָתָם. כִּבֵּר רֵאֵנוּ לַמַּעֲלָה [בְּרֵאשִׁית מֵאֲמָר הָעֵינָן הַג'ל] בְּלִשְׁנוֹת רִשְׁיִי בִּיחְזָקָאֵל וּבִפ' וַיִּשָּׁב, שֶׁאֵין לַעֲמּוֹד עַל כּוֹזְנָתָם אֵלֵא בִידְיעָה יִסּוּרִית בְּרָדְקוֹק. וְאִבְיָא כֹאן עוֹד שְׁתֵּי דוּגְמָאוֹת: א) בִּשְׁבַת (לו'): כִּירָה שֶׁהִסִּיקוּהָ בִקֵּשׁ וּבִגְבָבָא וְכו' וְשֵׁם (לח'): כּוֹפֵחַ שֶׁהִסִּיקוּהָ בִקֵּשׁ וּבִגְבָבָא הָרִי זֶה כְּכִירִיִּים, לָמָּה שִׁינָה הַתָּנָא מִלְּשׁוֹנוֹ בְּרִישָׁא וְנִקֵּט כְּכִירִיִּים בַּמָּקוֹם כְּכִירָה? אֵלֵא שְׁבָא לְרַמּוֹז מָה שֶׁאֲמָרוּ בַּגִּמ' (שֵׁם) אִי"ר יוֹסִי בִר חֲנִינָא כּוֹפֵחַ מָקוֹם

שְׁפִיתָת קִרְרָה אַחַת, כִּירָה מָקוֹם שְׁפִיתָת שְׁתֵּי קִדְרוֹת. וְלִכֵּן נִקֵּט כֹאן גְּבִי כּוֹפֵחַ כְּכִירִיִּים, לְרַמּוֹז שֶׁהֵם כִּירִים זֻגִּיִּים בִּיחָס לְכוֹפֵחַ. וְהֵבֵן. ב) הַט"ז אר"ח ס' ס"ו סָק"ו הִבִּיא קוּשִׁיא עַל מָה שֶׁנוֹהֲגִים לַחְתּוּם בְּפִיּוּטִים בַּמַּעֲרִכִית בְּרוּךְ אַתָּה ה' מֶלֶךְ צוֹר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, שֶׁהוּא נִגְדַּת הַתְּלַמּוּד שֶׁצִּרִיךְ לַחְתּוּם בְּבִרְכוֹת ק"ש גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹן עִבְר. וַע"ש מ"ש בּוֹה (וַעֲיִין ב"ח וּמַג"א ס' רל"ו). אוֹלָם ע"פ הַדְּקָדוֹק יֵשׁ חִילּוֹק גְּדוּל בֵּין "גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל" שֶׁל בְּרִכוֹת י"ח וְכֵן "צוֹר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ" שְׁאוּמְרִים בְּפִיּוּט, כִּי גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל הוּא פֶּעַל (גּוֹאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל), וּבִיאּוּרוֹ שִׁיגְאֵלִם לַעֲתִיד, כְּמוֹ הֵנָּה אֲנִכִּי שׁוֹלַח לָכֶם אֶת אֱלִיָּה הַנְּבִיא, אֲבֵל צוֹר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ הוּא שֵׁם תּוֹאֵר, וּבִיאּוּרוֹ "הַגּוֹאֵל שְׁלוֹ" (וְלֹא הַגּוֹאֵל אוֹתוֹ), וְא"כ ע"כ הַכוּוֹנָה שֶׁגֹּאֵל אוֹתוֹ בַּעֲבֵר, שֶׁאֵין מִתְאַרִים מִיִּשְׁהוּ בְּתוֹאֵר מִסּוּיִם אֵלֵא עַל פַּעֲלָה שֶׁעָשָׂה בַּעֲבֵר, וְכִמּוֹ שֶׁצּוֹר יִשְׂרָאֵל תּוֹאֵר כֵּךְ גּוֹאֲלוֹ תּוֹאֵר, מִשְׁא"כ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַע פֶּעַל, שֶׁעוֹמֵד לְגֹאֲלוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ מִקְבֵּץ נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְכְדוּמָה. וַעֲיִין בְּדִקְדוֹק הַגִּרָּא (שֶׁעַר הַפַּעֲלִים מֵאֲמָר א' אוֹת ה') שֶׁהִבְיַעְנוּ וְהַתּוֹאֵר הֵם שׁוּיִם וּלְפִי הָעֵינָן יֵשׁ לַהֲכִירָם, כְּמוֹ הַשּׁוֹמֵר אַחֲרֵי אֲנִכִּי - תּוֹאֵר, הַשּׁוֹמֵר אִמַּת לַעֲוֹלָם - בִּיּוּנוֹי. ע"ש.

כֵּן עַד לִימֵי הַחַת"ט אוֹ קְרוֹב לוֹ, אִם כּוֹתֵבִים וַע"ע בְּסוּף הַקּוּשִׁיא אֵין לֵאחֹרֵז זֶה הַמִּשְׁךָ. הַכּוֹתֵב מִשְׁאִיר הַדְּבָרִים לְאַחֲרִים הָעֵינָן וְאֵינוּ מִנְסָה יוֹתֵר לַמִּצּוֹא פְתוּרָן, אֲא"כ כּוֹתֵב צ"ע בַּתְּחִילָת הַדְּבָרִים, אֲפֶשֶׁר שֶׁאֲח"כ יִסִּיִּים בַּתִּירוּךְ. וְלַמּוֹד רַבּוֹתֵינוּ זֹאת מְדִרְכֵי חוֹז"ל בַּעֲלֵי הַתְּלַמּוּד, כְּשֶׁאוּמְרִים "תַּסְתִּיִּים" אֲפֶשֶׁר שֶׁנִּדְחָה הַתַּסְתִּיִּים בַּהֲמִשְׁךְ הַסּוּגִיא, וְכֵן "שְׁמַע מִינָּה" אֲפֶשֶׁר שֶׁנִּדְחָה בַּהֲמִשְׁךְ הַסּוּגִיא. אֲבֵל אִם כְּתוּב תַּסְתִּיִּים... תַּסְתִּיִּים, אוֹ ש"מ... ש"מ, פַּעֲמִיִּים, הִיא הַחֲלִטָּה סוּפִית. וְזִמְזָה לְמוֹד לְגַבִּי וַע"ע הַנֶּאֱמָר בְּסוּף הַקּוּשִׁיא. וּבִימֵינוּ אֵין נוֹהֲגִים כֵּךְ, אֵלֵא חוֹתֵמִים קוּשִׁיא בְּצ"ע, וְאַחֲרֵי אֲרִיכוֹת רַבָּה חוּזְרִים לַתֵּרֶץ אוֹתָהּ, וְהַקֶּשֶׁר בֵּין קָטַעֵי הַמֵּאֲמָר רּוֹפֵף לְמַדִּי וְאֵינוּ נִיכָר לַעֲיִנֵי הַקּוֹרֵא.

וְכַהֲנָה כְּמָה כְּלָלִים יִקְרִים וְנִכְבָּדִים בְּתוֹרַת הַכְּתָב וְהַמְּכַתָּב דֹּאֲרַבַּע מֵאָה פְּרָקִי אֵית בָּהוּ, אִךְ לְדֹאבּוּנֵי מָה שֶׁהֵלֵב חוּשֶׁק הַזֶּמֶן עוֹשֶׂק. וּבִירוֹד סִפְרֵי זֶה יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל ח"ב כִּמְעַט רוּבּוֹ כְּכּוֹלוֹ אֲנִן בְּסוּבְלֵי חֲנָלָאִים מִתְנַיֵן לֵה, הַשְׁתָּא קִשְׁיָא רִישָׁא וְלַמַּחֲר קִשְׁיָא כְּרִיסָא, וְאִם כִּי אֵין לָנוּ בּוֹה"ז דִּין ת"ח, מ"מ לַעֲנִין מ"ש רז"ל מֵאֵן חוֹלִים רַבְּנָן (נִדְרִים מַט). יֵשׁ לָנוּ בְּכוּה"ר דִּין ת"ח וְכו' וּמ"מ בִּשְׁבָטִי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה, שֶׁעֲבַרְתִּי כִמְסַת יָדִי כֹהָה עַל כָּל הַסִּפְר הַנִּכְבָּד לִידִידֵינוּ הָרַב הַמַּחֲבֵר גִּר"ו יִקָּר רּוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה, וְדִבְרֵיו יִשְׁרִים וְנִכּוֹנִים וְנֵאֲמָרִים בַּעֲוָמָק הַפֶּשֶׁט אֲשֶׁר לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכוּרָה מִמֶּנּוּ יִתֵּד מִמֶּנּוּ פָנָה, וְכֹל הַהוֹגָה בָּהֶם טוֹעַם טַעַם חִיפּוּשׁ הָאִמַּת וַיּוֹשֶׁר הַהִבְנָה. זֶה הַשַּׁעַר לֵה' צִדִּיקִים יִבּוֹאוּ בּוֹ לַעֲלוֹת לְמַדְרַגַּת אֲסוּקֵי שְׁמַעְתָּא אֱלִיבָא דֶּהֲלַכְתָּא וְתַצָּא דִּינָיָא. כְּמִבּוֹאֵר בִּב"ק (צב). שֶׁהַתְּפַלֵּל מַרְע"ָה עַל יִהוּדָה דִּלָּא הוּא יָדַע לְמִישְׁקֵל וְלַמְטִירִי בַּהֲדִי רַבְּנָן "יִדִּי רַב לוֹ", וְאֲכַתִּי לֹא סִלְקָא לִיָּה שְׁמַעְתָּא אֱלִיבָא דֶּהֲלַכְתָּא עַד שֶׁהַתְּפַלֵּל עֲלָיו "וַעֲזוּר מִצִּרֵּי תַּהִיָּה". וְלַמִּדְנָ מוֹזֶה שֶׁאֵין לַהֲגִיעַ לְאֲסוּקֵי הַלַּכְתָּא עַד שִׁיקָדִם לוֹ מִישְׁקֵל וּמִיטִירִי בִּשְׁמַעְתָּא, וְלֹא כְּמִנְהַג כְּמָה בַּחוּרִים בִּימֵינוּ הַקּוֹפְצִים לְכַתּוּב שו"ת (וּאִפ"י לְפָרַסֵם בְּדוּפּוֹס) בְּטֵרַם קִדְמָה לָהֶם יִדְיעַת הָעֵינָן וְהַהֲבָנָה הַיִּשְׁרָה עַל בּוּרִיָּהּ, שֶׁאֲע"פ שֶׁהִקְבֵּלָה וְהַמַּעֲשֶׂה הֵם עֲמוּדִים גְּדוּלִים בַּחוּרָאָה (כְּמ"ש הַרְמַב"ם פ"י מֵהַלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיּוֹבֵל ה"ו) מ"מ הָאִמַּת וְהַשְׁכָּל הֵם הֵם עֵיקֶר הָרֵאִיוֹת (הָרֵאב"ד בַּהֲשֻׁנוֹתָיו לַהֲרִי"ף פ"ט דְּכַתּוּבוֹת, בִּר"ה קִרְיַתִּיהָ דִּרַב נַחֲמָן). וְאִיךְ יִגִּיעַ אֲדָם לֵאמַת, אִם לֹא יִתְחַנֵּךְ כְּדִרְכֵי הָעֵינָן הַיִּשֵּׁר, לְרַדַּת לְסוּף דַּעְתּוֹ שֶׁל הַמַּחֲבֵר אוֹ הַכּוֹתֵב מִתּוֹךְ הַדִּיקָקִים הַנִּכּוֹנִים בְּלִשְׁוֹנוֹ?

הֵלֵא כֹה מִתְּפַלֵּל מֶרֶץ הַחִיד"א בַּהֲקָפוֹת לְשִׁמַּחַת תּוֹרָה: וְתוֹכְנוּ לַעֲסוֹק בְּתוֹרָה לְשִׁמְהָ וְכו' וְלַהֲרִיצָא לְאוּר כָּל חֲלָקִי פִרְד"ס תּוֹרָתָנוּ וְכו' וְתַחֲנֵנוּ מֵאַתָּךְ חֲכָמָה בִּינָה וְדַעַת לַחֲדַשׁ חִידוּשִׁים רַבִּים

אמתיים בפרד"ס תורתך הקדושה, וקושיות והיות וישובים אמתיים וחידושי דינים לאמיתה של תורה. ע"כ. ואין להוסיף על דבריו היקרים אפי' אות אחת. עכ"ל.

והננו להודות בזה למרן ראש הישיבה הנאמ"ן שליט"א על שנאות לנו להדפיס מאמרו על כללי הכתב והמכתב. ויה"ר שיזכה להרחיב גבולו בתלמידים גדולי תורה ויראה כאשר עם לבבו, ויזכה לראות פני משיח צדקנו בב"א.

המערכת

